"..IK ZAL JELUI WEL DONDEREN!.."

Het begrip 'belediging' in de Code Pénal, vergeleken met het huidige Wetboek van Strafrecht

1. Eerkrenking

Eerkrenking lijkt een notie uit vervlogen tijden: schending van de eer was toen vaak aanleiding de degens te kruisen ter herstel van de schande die over de beledigde door de belediger was uitgeroepen.[1] Tegenwoordig lijkt men zich weinig druk te maken over zoiets vaags als eerkrenking. Niets is echter minder waar. Het duel mag dan associaties oproepen met slecht gemutste en zich vervelende edellieden[2], de eer en goede naam staan nu nog bij veel mensen hoog op de lijst van de door de strafwet te beschermen (rechts)belangen. De Amsterdamse raadsheer Willems vertolkt ongetwijfeld de gevoelens van veel burgers als hij zegt dat delicten tegen de goede naam, na die tegen het leven en de menselijke integriteit, maar nog vóór het jatten van fietsen, het ergst zijn.[3] Maar waar nu moord, doodslag en fietsendiefstal vrij concrete gedragingen zijn, kan dat van de eer en eerkrenking - belediging - nauwelijks gezegd worden. De Italiaanse filosoof Cesare Beccaria heeft ooit opgemerkt dat "het woordje 'eer' één van die termen [is], die stof hebben geleverd voor de langste en briljantste redeneringen, zonder dat er ooit een en dezelfde vaste betekenis aan is gehecht".[4] Zo merkt bijvoorbeeld Eckstein - niet gespeend van enige dramatiek - op: "Die Ehre, das ist mein alles, das bin Ich selbst, über mein psysisches Leben geht noch die Ehre"[5]. Er zijn echter anderen die wat meer moeite hebben met dat tamelijk vage begrip. Zo laat Shakespeare Sir John Falstaff de vloer aanvegen met eer: "can honour set-to a leg? no; or an arm? no; or take away the grief of a wound? no; (...) What is honour? a word; What is that word, honour? What is that honour? air".[6] Hoewel de aan de Groninger faculteit opgeleide rechtsgeleerde A. Matthaeus zich in de 17e eeuw al afvraagt of belediging überhaupt strafbaar moet

---

1. Zie hierover: U. Frevert, Ehrenmänner, *Das Duell in der bürgerliche Gesellschaft*, München, 1991.
2. De zich allerminst vervelende (maar vaak slecht gemutste) Russische dichter Alexander Sergejevitsj Poesjkin kwam door een duel aan een jammerlijk einde. Nadat de dichter aan een Nederlandse diplomaat een brief vol beledigende opmerkingen had geschreven, daagde de Nederlander Poesjkin uit tot een duel. Nog voordat de beide heren de 'barrière' hadden bereikt, loste de Nederlander een schot dat Poesjkin trof. Hij stierf twee dagen later. Overigens was duelleren in het Russische rijk strafbaar.
3. In: *Vrij Nederland* (Bijlage), 2-11-1991, nr. 44, p. 53.
4. C. Beccaria, *Over misdaden en straffen*, Antwerpen etc., z.j., p. 159.
5. J. Eckstein, *Die Ehre in Philosophie und Recht*, Leipzig, 1889, p. 9.
6. Henry VI, eerste deel, 5e akte, 1e bedrijf.

online publication GROM IX (1992)

zijn[7], kent het strafrecht van oudsher al delicten tegen de eerkrenking.[8] In het huidige Wetboek van Strafrecht zijn de diverse beledigingsbepalingen verspreid over een aantal titels. In de eerste plaats zijn de beledigingsbepalingen te vinden in Titel XVI WvSr: artt. 261 - 271, met als kerndelicten smaad en eenvoudige belediging. Voorts vindt men beledigingsbepalingen in Titels II en III WvSr: de artt. 111-113 resp. 118-119, belediging van eigen en in Nederland verblijvende vreemde staatshoofden en leden van vreemde regeringen. Voorts bevat Titel V WvSr, delicten tegen de openbare orde, de artt. 137c-137e: belediging van een groep mensen wegens hun ras, godsdienst, levensovertuiging of seksuele gerichtheid.[9] Deze bepalingen - met uitzondering van die van de artt. 137c-137e Sr - zijn te zien als opvolger van de beledigingsbepalingen uit de voorganger van het WvSr, de Code Pénal: de artt. 367-378 (laster en hoon), art. 471 sub 11 (eenvoudige belediging), de artt. 222-227 (belediging van gezagsdragers) en de bepalingen van de Wet van 1-6-1830 (belediging van het staatshoofd).

In dit artikel worden de beledigingsbepalingen - en enkele belangrijke bestanddelen ervan - uit de Code Pénal beschreven. Deze worden met de relevante bepalingen uit het WvSr vergeleken. De nadruk ligt op één der kernbestanddelen van de beledigingsdelicten van de CP: de (schending van de) eer of goede naam.[10] Heeft de rechtspraktijk uit de vorige eeuw deze twee begrippen als synoniemen gezien of heeft ze er een onderscheiden betekenis aan gegeven? En in hoeverre zijn die begrippen (nader) geconcretiseerd? Een korte waarschuwing vooraf: anders dan bij delicten als bijvoorbeeld openlijke geweldpleging of bedriegelijke bankbreuk het geval is, is strafbare belediging geen 'hard' delict. Immers, wat 'eer' behelst en wanneer die (rechtens) is aangerand, is afhankelijk van tijd en plaats. Strafbare belediging is een verzameling delicten die sterk cultuur-gebonden is. Beschrijving van deze delicten én van de relevante jurisprudentie zonder een 'zedenschets' te geven van

---

7. A. Matthaeus, *On crimes; a commentary on Books XLVII and XLVIII of the Digest*; ed. by M.L. Hewett et al. Cape Town etc., 1987., p. 108; zie over deze rechtsgeleerde, M. van de Vrugt, "Antonius Matthaeus II, 1601-1654; Utrechts eerste primarius iuris" in *Rechtsgeleerd Utrecht* (G. van den Bergh, red.), Zutphen, 1986, p. 23.

8. H.E, Kann, *Overzigt der hedendaagsche Nederlandsche wetgeving in zake van laster, hoon en beleediging*, 's-Gravenhage, 1866 (Diss. Leiden), p. 1 e.v.; P. Hazendonk, *De aanranding van de eer of goeden naam*, 's-Gravenhage, 1946 (Diss. Utrecht), p. 34 e.v.; E.J. de Roo, "Smaad en openbaar belang" in *RM Themis* 1975, p. 7 e.v. Zowel het Hoog Nationaal Geregtshof in zijn commentaar op het Ontwerp-Lijfstraffelijk Wetboek van 1801 als J.L. van der Neut (DD 1981, p. 732) worstelen met de vraag of eenvoudige belediging strafbaar dient te blijven.

9. De laatstgenoemde beledigingsgrond is recent: Wet van 14-11-1991, S. 623. Voorts kan nog gewezen worden op de enkele andere delicten uit het WvSr: art. 284 lid 1 sub 2° Sr (dwang door bedreiging met smaad); art. 318 Sr (door bedreiging van smaad iemand dwingen tot afgifte); een curiosum is art. 153 Sr: iemand in het openbaar aan bespotting prijs geven, omdat hij een uitdaging tot duel heeft afgewezen.

10. Het andere kernbestanddeel bij strafbare belediging, de animus iniuriandi komt in dit artikel niet of nauwelijks aan de orde. Vgl. hierover A.J. van Deinse, *De algemeene beginselen van strafregt; 2e dr.*, Middelburg, 1860, p. 112.

de besproken tijd is derhalve een hachelijke onderneming. Verder gaan dan een inventarisatie van de delicten en rechtspraak zou het kader van dit opstel echter te buiten gaan. Dit opstel heeft dan ook niet de bedoeling een beschrijving van "wie es eigentlich war" te geven.[11] Het is meer een kijkje in het verleden.

2. De Code Pénal (1811)[12]

2.1 Inleiding

Dit Franse wetboek van strafrecht wordt bij Besluit van 11-12-1813, S. 10, van toepassing verklaard voor de (nieuwe) 'Vereenigde Nederlanden'.[13] Op dit wetboek is in de loop van de 19e eeuw karrevrachten kritiek uitgestort, die zich uitstekend laat samenvatten in een vernietigend - nog net niet beledigend - oordeel van de latere (mede-) ontwerper van het Wetboek van Strafrecht én minister van Justitie Modderman. Deze is van mening dat de Code Pénal: "... een afzigtelijk geheel [is], den menschenvriend tot aanstoot, den burger tot gevaar, den vaderlander tot beschaming, voor de regtsgeleerden een bron van voortdurenden strijd".[14] Deze kritiek is het gevolg van de in veler ogen ondoelmatige, lappendeken-achtige aanvulling van de CP én de handhaving van en met de invoering van de CP niet ingetrokken wetten en ordonanties uit de 16e, 17e en 18e eeuw.[15] Zo maakt - om een schilderachtig voorbeeld te noemen - D.H. Levyssohn Norman melding van een veroordeling wegens het niet schoonhouden van een Brabants beekje op grond van niet minder dan 11 ordonnanties, waarvan de oudste dateert uit 1510![16] Zoals ik later laat zien, is ook de strafwetgeving

---

11. Vgl. C. de Boer et al., "Eerst wat geschiedenis" in *Strafrecht in perspectief* (VU-bundel), Amsterdam, 1980, p. 1 e.v.

12. Gebruik wordt gemaakt van uitgave van de CP uit de serie *Strafwetgeving in de negentiende eeuw, deel 3*, Y.G.M. Baaijens-van Geloven et al., red., Tilburg, 1985.

13. De CP is vertaald door de dichter en jurist Willem Bilderdijk. Hij was zelf - niet ten onrechte - ontevreden over zijn vertaling: "eenen barbaarschen tekst", oordeelde D. Levyssohn in *Themis*, 1850, p. 496. De Franse tekst was - bij verschil van mening - doorslaggevend, aldus Van Deinse, o.c., p. 64.

14. Aldus Modderman in zijn dissertatie die doortrokken is van bijtend sarcasme over de CP. (A.E.J. Modderman, *De hervorming onzer strafwetgeving; kritische beschouwing der Wet van 29 junij 1854* (Staatsblad n° 102) "houdende eenige veranderingen in de straffen op misdrijven gesteld" eerste gedeelte. 's Gravenhage, 1863 (Diss. Leiden), p. 34-35. Deze dissertatie telt overigens maar liefst 135 stellingen!

15. Vgl. O. Moorman van Kappen, Van Alva tot Modderman; ons nationale strafwetboek in historisch perspectief in *Honderd jaar Wetboek van Strafrecht*, Arnhem, 1986, p. 21. Zie voor een overzicht van de vele aanvullingen op de CP: C.F.Th. van Maanen, *Het Wetboek van strafregt (Code Pénal); in verband gebragt met de wetten en verordeningen die daarin eenige wijziging gebragt hebben*. Alkmaar, 1854, p. 138 e.v.

16. Zie de bespreking door Levysohn Norman van Van Deinse's eerste druk van zijn "Algemene leer van het strafrecht" in *Themis*, 1859, p. 486.

omtrent belediging door de vele aanvullingen weinig systematisch en bijzonder onoverzichtelijk. Overigens moet de felle kritiek op de CP ook worden gezien in het kader van de in die tijd sterke behoefte naar een nationaal (Nederlands) wetboek van strafrecht.

2.2 Laster

De CP kent drie beledigingsvormen: laster (art. 367), hoon (art. 375) en eenvoudige belediging (artt. 376 j° 471 sub 11). In deze paragraaf wordt art. 376 CP besproken: laster.

Art. 367 CP bepaalt dat "*schuldig aan het wanbedrijf van lastering zal zijn*", hij die

> *"op of in openbare plaatsen of bijeenkomsten, hetzij in een authentieke of publieke akte, hetzij in een gedrukt of ongedrukt geschrift (..) aan iemand (..) daden te last gelegd zal hebben, die, ingevalle zij plaats hadden, den gene tegen wie zij geduid zijn, aan lijf- of boetstraffelijke vervolging, of wel blootelijk aan de verachting en den haat der burgeren, bloot zouden stellen".*

Bij deze bepaling staat centraal het iemand betichten van hetzij in de strafwet omschreven gedragingen, hetzij gedragingen die iemand prijsgeven aan verachting en haat van anderen. Volgens het eerstgenoemde criterium is er sprake van laster, indien de (concrete) feiten die iemand worden telastegelegd bestaan uit misdaden, die met zogeheten lijfstraffen worden bedreigd en zogeheten wanbedrijven.[17] Dit criterium geeft een tamelijk concrete gedraging aan. Het is immers vrij duidelijk of iemand een daad telastegelegd wordt, die aan - kort gezegd - strafvervolging onderhevig is. Zo wordt in HR 21-4-1846, W. 730, een zekere Merkelbach wegens laster veroordeeld. Verdachte had namelijk tegen iemand gezegd dat deze boter uit een kelder had gestolen. Verdachte had daarbij een kruipende houding aangenomen en gezegd: "zoo zijt gij met boter en vet uit de kelders gekropen". De Hoge Raad overweegt dat Merkelbach daarmee iemand een bepaalde daadzaak, namelijk diefstal van bepaalde voorwerpen, heeft telastegelegd.[18] Indien er bepaalde overtredingen zijn telastegelegd, dan kan er volgens het juridische criterium geen sprake zijn van laster. Deze zijn immers niet aan "lijfstraffelijke of boetstraffelijke vervolging" onderhevig. Maar volgens het maatschappelijke criterium (blootstellen aan verachting) kan het verwijt van een overtreding wel laster opleveren: indien die overtreding van zodanige aard is,

---

17. Vgl. art. 1 CP, tweede lid: "de overtreding, naar de wetten strafbaar met boetstraffen, is een wanbedrijf. De overtreding, naar de wetten strafbaar met lijfstraffen, is een misdaad".
18. Vergelijkbare uitspraken: HR 4-3-1845, W. 625; HR 1-2-1845, W. 891.

dat deze aan de maatschappelijke verachting en haat der burgers kan blootstellen. Volgens Kann echter zijn dergelijke lasteringen nauwelijks vervolgd.[19] De in de tekst voorkomende term 'blootstellen' wil intussen niet zeggen dat, indien misdaden of wanbedrijven worden telastegelegd die verjaard zijn, niet meer onder laster vallen. Centraal in art. 367 CP staat de eeraanranding door het telasteleggen van een bepaald misdrijf. Dat kan ook een verjaard misdrijf zijn.

Het telasteleggen van daden die iemand aan de verachting en haat van de burgers doet blootstellen is minder eenduidig. Wanneer is een feit daar onderhevig aan? Uit literatuur en rechtspraak blijkt dat dat feiten zijn van een zekere zwaarte (gravité).[20] In HR 23-6-1840, W. 105, overweegt de Hoge Raad dat het verwijt dat iemand zijn schulden niet betaald, dit kenmerk mist. Dit verwijt behelst weliswaar een afkeurenswaardige daad, maar is niet zo zwaar, dat dit doet blootstellen aan de haat en verachting der burgers, aldus ons hoogste rechtscollege. In HR 16-10-1849, W. 1081, overweegt de Hoge Raad dat het toevoegen van de woorden "gij hebt in de schuur van P.S. in de Voogdijstraat verteld dat gij het kind van de dienstmeid van den kapelaan S. in een voorschoot van boven den hooizolder hebt afgehaald en in den mestkuil geworpen", een verwijt behelst dat de beledigde blootstelt aan de verachting en haat der burgers.[21] Het maatschappelijk criterium wordt in de jurisprudentie omtrent art. 367 CP in verband gebracht met iemands zedelijke waarden. Deze worden gerelateerd aan zedelijk slechte eigenschappen, die omschreven kunnen worden als die eigenschappen, die niet beantwoorden aan "goede zeden": het niet voldoen aan een zedelijke plicht, oftewel "aan de algemeen erkende of althans in de plaatselijke samenleving algemeen erkende zedelijkheidsnormen".[22] Zo wordt in HR 29-10-1850, W. 1226, een arrest van het Hof Zeeland gecasseerd, waarin een zekere M. de Hondt veroordeeld was wegens laster jegens de burgemeester van Zierikzee (artt. 367 j° art. 222 CP).[23] Verdachte had in de Zierikzeesche Nieuwsbode ten aanzien van burgemeester Van Weel gezegd dat deze "in zijne (..) betrekking noodelooze en buitensporige uitgaven van gemeentepenningen" had verricht. Nu de zedelijkheid van zijn persoon niet wordt aangetast door de

---

19. Kann, o.c., p. 36.

20. Vgl. Kann, o.c., p. 36.

21. Vgl. HR 25-2-1840, W. 80: het zeggen van iemand dat hij "een halve zieke of rotte koe verkocht heeft en het vleesch van dat beest (...) heeft verkocht", is het blootstellen aan de verachting ex art. 367 CP.

22. G.E. Mulder, *Van bewijs van goed zedelijk gedrag tot verklaring omtrent het gedrag*, 's-Gravenhage, 1955 (Diss. Groningen), p. 82. De wat archaïsch aandoende term is nog terug te vinden in de huidige Drank- en Horecawet. In deze wet wordt aan de beheerder en bedrijfsleider van een horeca-inrichting als vergunningsvoorwaarde gesteld dat zij "niet in enig opzicht" een zedelijk slecht "levensgedrag" hebben (art. 5 lid 2 sub b). Deze eis wordt in het Besluit omtrent het zedelijk gedrag nader geconcretiseerd door deze te koppelen aan aan strafrechtelijke veroordeling wegens in het Besluit genoemde overtredingen, w.o. art. 26 lid WVW en art. 429 quater Sr (Besluit van 22-4-1981, S. 292).

23. Zie over het verband tussen de artt. 367 en 222 e.v. CP, § 2.7.

uitlating in de Nieuwsbode, doch alleen "zijne administratie wordt berispt", overweegt de Hoge Raad dat Burgemeester Van Weel niet in zijn eer is aangetast.

Al staat het niet met zoveel woorden in art. 367 CP, een (stilzwijgend) 'bestanddeel' ervan is dat de telastegelegde feiten onwaar zijn.[24] Art. 370 CP bepaalt dat indien het telastgelegde waar is, de dader "vrij van alle straf" is. Dit volgt ook uit art. 371 CP: deze bepaling geeft de strafbedreiging voor laster, indien het bewijs van de waarheid niet wordt aangevoerd.[25] De royaal lijkende waarheidsregeling van de Code Pénal wordt direct weer ingeperkt door het tweede lid van art. 370 CP. Dit stelt dat voor het bewijs van die waarheid slechts geldt een rechterlijk vonnis danwel een authentieke akte. Dit stelsel is overigens aan kritiek onderhevig. Kern van die kritiek is, dat indien de kwestie waar of onwaar van belang is voor de aard van het misdrijf van art. 367 CP, deze niet afhankelijk moet zijn van de vorm van de geleverde waarheid.[26] In Frankrijk is art. 367 CP al in 1819 gewijzigd: centraal staat dan niet meer zozeer het telasteleggen van onware feiten, maar het telasteleggen van feiten, waardoor iemands eer wordt aangerand. Van laster is geen sprake, echter wel van 'diffamation' of 'eerroof'.[27] De waarheid van het telastegelegde vrijwaart volgens het Franse wetboek van strafrecht niet tegen straf wegens eerroof. Met die wijziging wordt de bevoegdheid van de van eerroof verdachte ingetrokken om de waarheid te bewijzen. Een uitzondering hierop vormt de telastelegging betreffende gedragingen van ambtenaren.

Art. 367 CP spreekt van het telasteleggen van 'daden'. Zowel in de literatuur als in de rechtspraak is beslist dat dit bestanddeel ziet op bepaalde daden. Dit wordt in het algemeen afgeleid uit het hierna te bespreken art. 375 CP. Dit artikel bevat het bestanddeel "uitdrukkingen (..) die geenerlei telastelegging van een bepaalde en omschreven daad (..) behelzen mogten..", waarmee art. 375 terugziet op art. 367 CP. "Daden" in art. 367 betekent derhalve concrete gedragingen.[28] Waar de rechtspraktijk de grens legt tussen bepaalde daden en niet-bepaalde daden is afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Zo wordt in HR 24-3-1863, W. 2476, de aantijging aan een dame - dat zij "een

---

24. Vgl. Hazendonk, o.c., p. 17-18; zie ook W.L.F. Gericke, *Laster*, Amsterdam, 1881 (Diss. Amsterdam), p. 14; De Roo, o.c., p. 29.

25. Het tweede lid van art. 367 geeft een 'strafuitsluitingsgrond', waarin werd gesteld dat toepassing van het eerste lid uitgesloten is op "daden welke de wet veroorlooft openbaar te maken, noch op de zoodanige als de gene die dezelve aan iemand te laste legt, uit hoofde van zijne post of van de op hem liggende pligten gehouden was te ontdekken of te bestraffen." Deze regeling zag slechts op ambtenaren die belast waren met opsporing en vervolging van strafbare feiten.

26. Vgl. Kann, o.c., p. 52; Hazendonk, o.c., p. 18.

27. Wet van 26-5-1819; vgl. hiervoor M. Adolphe en M. Hélie, *Théorie du Code Pénal, deel 4*, Paris, 1887, p. 602; Kann, o.c., p. 52.

28. Zie Kann, o.c., p. 26; vgl. voorts HR 31-8-1849, W. 1064. Zie bijvoorbeeld ook Rb Amsterdam 29-11-1887, W. 5540: de betekenis van het bestanddeel "bepaald feit" van art. 261 WvSr wordt ontleend aan die van "bepaalde daad" van art. 367 CP.

online publication GROM IX (1992)

lolhoer was en dat zij voor drie kwartjes ontucht pleegt" - door de Hoge Raad niet als ondeugd ex art. 375 CP beschouwd, maar behelst het concrete feit dat die persoon ontucht pleegt voor een "bepaaldelijk opgegeven som geld", en derhalve een bepaald aangeduid feit in de zin van art. 367 CP. Daarentegen overwoog het Provinciaal Hof Zuid-Holland, 23-8-1845, W. 630, dat de uitlating, "dat iemand als scheepsdoctor de patiënten vermoordde, en met zijn verrotte kruiden wel dertig menschen vergiftigd had", geen bepaald feit is.[29] Wellicht dat de context waarin deze uitlating werd gebezigd, een rol speelde bij de kwalificatie.[30]

De strafbedreiging van lastering is een verhaal apart. De straf wordt zwaarder, naargelang het telastegelegde feit ernstiger is. Indien dit feit van dien aard is dat daarop doodstraf, eeuwige dwangarbeid of ballingschap staat, dan wordt dergelijke laster bestraft met een vrijheidsstraf van minimaal twee tot ten hoogste vijf jaar en een geldboete van 200 tot 5000 franken. In het geval dat de laster een telastelegging van een wanbedrijf behelst of van daden die het slachtoffer doen blootstellen aan de verachting van anderen, bedraagt de maximum op te leggen vrijheidsstraf één tot zes maanden en een boete van 50 tot 2000 franken (art. 371 CP). Art. 374 CP schrijft voor dat in alle gevallen de lasteraar ten minste vijf jaar en ten hoogste tien jaar wordt ontzet uit zijn burgerlijke rechten: het kiesrecht, het waarnemen van alle openbare bedieningen of ambten, het zijn van voogd of curator over eigen kinderen en het recht om wapens te dragen (vgl. art. 42 CP).[31]

2.3 Hoon

Naast laster kent de Code Pénal in art. 375 de beledigingsvorm hoon. Deze bepaling luidt, voor zover van belang:

> *"Wat betreft smaad- of scheldwoorden, en beleedigende uitdrukkingen, die geenerlei te lastlegging van een bepaalde en omschreven daad maar van eene aangeduide ondeugd behelzen mogen, ingevalle zij op of in openbare plaatsen of bijeenkomsten, zijn uitgesproken, of in (..) geschriften, die verspreid en in omloop gebragt zijn geworden, geplaatst zijn....".*

---

29. Vgl. HR 31-5-1842, W. 329; Criminele Regtbank in Zuid Holland 22-10-1841, W. 270.

30. Ter zitting kwam vast te staan dat de litigieuze uitlating kennelijk het directe gevolg was van het in het water gooien van het zoontje van de veroordeelde door een familielid van de beledigde, waardoor veroordeelde, "vertoornd over de wezenlijke of vermeende mishandeling aan zijn kind gepleegd in drift is komen aanloopen en in die opgewondene stemming meer onbedachtzaam dan boosaardig", de uitlating jegens de scheepsarts deed.

31. Het staat de rechter vrij om ontzetting geheel of gedeeltelijk niet uit te spreken. Vgl. H.L.C. Hermans, *Het verbeurde recht*, Arnhem, 1986 (Diss. Amsterdam), p. 41.

Anders dan bij art. 367 CP, staat bij deze bepaling het telasteleggen van een bepaalde ondeugd centraal. Dat wil zeggen dat niet vereist is het telasteleggen van concrete feiten. Maar de waardering van de 'ondeugden' wordt als het ware ontleend aan het zogeheten maatschappelijk criterium, zoals dat is geformuleerd in art. 367 CP. Bij de ondeugden van art. 375 gaat het om zedelijk slechte eigenschappen of hoedanigheden, die aan de algemene verachting blootstellen, aldus Kann.[32] Dit kunnen eigenschappen zijn die een strafbaar feit inhouden, maar evenzeer eigenschappen die niet strafbaar zijn. Een voorbeeld van het eerste is HR 30-6-1873, W. 3616: een landbouwer uit Born had "des avonds om tien ure in den plaatselijke openbare herberg" een lid van de gemeenteraad de woorden toegevoegd: "gij zijt een schooijer, gij zijt een bedelaar, gij zijt uit Buchten moeten gaan loopen naar het Grasbroek als een bedelaar!". Dit nu behelst de telastelegging van een bepaalde ondeugd in de zin van bovengenoemde bepaling. De Hoge Raad overweegt: "naar de gewone opvatting [wordt bedelaar gebezigd] van hem, die met versmading van arbeid, van het vragen van aalmoezen zijn werk maakt en, zoo doende, geheel of gedeeltelijk in zijn bestaan voorziet, en dat in dien zin, wat overigens de begrippen van godsdienst of zedekunde omtrent den daad van bedelen zijn, 'het zijn van bedelaar' een maatschappelijke ondeugd aanduidt buiten allen dáár, waar zoo als hier te lande, inrigtingen bestaan tot voorkoming van bedelarij en bedelen met straf wordt bedreigd, zoo dat 'het zijn van bedelaar' in zich sluit het voortdurend plegen van daden, die de wet verbiedt".[33] Een voorbeeld van het telasteleggen van eigenschappen die geen strafbaar feit behelzen is HR 27-10-1868, W. 3059. In deze zaak had de Amsterdamse diamantslijper De Rosa tegen een commissaris van politie de woorden toegevoegd: "dat is geen bewijs van fatsoenlijke afkomst, lompert!". De Hoge Raad overweegt dat deze uitdrukking niet alleen van enkele minachting en miskenning te kennen gaf, maar ook van het verwijt van een "voortdurende staat van lompheid, van onbeleefdheid, en derhalve van eene bepaalde ondeugd".[34]

Overigens moet worden opgemerkt dat het bestanddeel 'smaad- of scheldwoorden' in art. 375 CP niet op zichzelf moet worden bezien. Uit de rechtspraktijk blijkt dat dit bestanddeel in verband wordt gebracht met een telastegelegde, bepaalde ondeugd. Zo overweegt de Hoge Raad in HR 15-8-1843, W. 549, dat het toevoegen van "dief, schelm en dergelijken" het door het uiten van smaad- of scheldwoorden de aanduiding behelst van een bepaalde

---

32. Kann, o.c., p. 60.

33. Vgl. ook HR 7-10-1856, W. 1882: het toevoegen aan iemand, dat deze anderen tot stelen aanzet is de telastelegging van een bepaalde ondeugd; Provinciaal Gerechtshof Utrecht 26-6-1847, W. 846, het onder toewerpen van een som geld toevoegen der woorden: "bedrieger", behelst telastelegging van een bepaalde ondeugd, te weten het op bedriegelijke wijze innen van meer geld dan verschuldigd is.

34. Vgl. art. 375 in verband met art. 222 CP (zie hierover § 2.7). Vgl. ook HR 10-6-1856, W. 1882: het van iemand zeggen dat deze eerlijkheid mist, behelst een bepaalde ondeugd ex art. 375 CP.

ondeugd.[35] En in HR 3-3-1879, W. 4361, wordt door ons hoogste rechtscollege overwogen dat de door een arbeidster uit het Zeeuwsvlaamse Retranchement tegen een vrouw geuite woorden "rotzak, je bent rot genaaid!" in het "spraakgebruik van het volk in geene andere beteekenis [kan] worden opgevat, dan dat de [verdachte] aan genoemde vrouw heeft willen verwijten, dat zij zich overgegeven heeft aan een ontuchtig leven, hetgeen een bepaalde ondeugd behelst". Uit deze uitspraak valt overigens ook af te leiden dat bij de beoordeling van het beledigend karakter van een uitlating, het "in de eerste plaats [aankomt] op de zin, welke zij naar de gewone opvatting hebben bij de personen tusschen wie zij gewisseld zijn", aldus de Hoge Raad. Vereist is kennelijk dat de uitlating objectief beledigend is. Scheldwoorden zijn als zodanig volgens art. 375 CP strafbaar, voor zover daarmee een bepaalde ondeugd wordt aangeduid en als aan het vereiste van openbaarheid is voldaan.

Overtreders van art. 375 CP riskeren een geldboete, variërende van 16 tot 500 franken. Hoon gepleegd onder verzachtende omstandigheden wordt met minimaal één frank boete bedreigd.[36] Ook is het bij veroordeling wegens hoon mogelijk dat tegelijkertijd ontzetting uit bepaalde rechten wordt uitgesproken, vergelijkbaar met die bij art. 367 CP.[37]

2.4 Verhouding tussen de artt. 367-375 CP

Het verschil tussen beide bepalingen zit in de aard der telastegelegde feiten. Waar in art. 367 CP vereist is het telasteleggen van concrete feiten, 'volstaat' art. 375 CP met de telastelegging van eigenschappen. Het verschil wordt aardig geïllustreerd door de zich in 1839 afspelende zaak Karsten. Een in het Handelsblad van 28 november van dat jaar door een zekere Frederika Karsten geplaatste advertentie luidde als volgt: "De persoon van A.E. zal in het huwelijk treden met een meisje, zoo men zegt, [dat] geld heeft, zoo worden zijne schuldeisers hiervan verwittigd, ten einde hunne pretentiën van eenige jaren geleden te bekomen, en tevens wordt een ieder gewaarschuwd op hunne hoede te zijn voor schade en bedrog, zoals de onderget[ekende] nu al twaalf jaren lang bij ondervinding heeft". Door de Criminele Regtbank Holland wordt de dame veroordeeld wegens laster (art. 367), hierbij overwegende dat art. 375 CP slechts beledigende uitdrukkingen verbiedt, die een "ondeugd aan meer dan een mensch eigen" bevatten, maar zodra aan een bepaald persoon ongeoorloofde verrichtingen telastegelegd zijn, die niet in bijzonderheden zijn omschreven", levert dat overtreding van art. 367 CP op (20-3-1840, W. 89). De Hoge Raad casseert dit vonnis en kwalificeert de bewezenverklaring als overtreding van art.

---

35. Zie ook het eerder aangehaalde HR 30-6-1873, W. 3616: het door smaad- of scheldwoorden telastleggen van een bepaalde ondeugd. Zie over scheldwoorden, § 2.5.

36. Vgl. art. 20 lid 1, Wet van 29-6-1854, S. 102.

37. Vgl. Kann, o.c., p. 63.

375 CP: de advertentie bevat geen "bepaalde daden", doch er was sprake van een telastelegging van een bepaalde ondeugd (HR 23-6-1840, W. 105). Samenvattend kan worden gezegd dat art. 367 telastelegging van een concrete gedraging eist, terwijl art. 375 volstaat met het aanduiden van een eigenschap. Anders gezegd: zijn de telastegelegde daden voldoende concreet naar gebeurtenis, dan is er sprake van laster (als uiteraard aan de andere vereisten is voldaan), zijn die feiten niet geconcretiseerd, dan is er sprake van hoon.[38]

Een ander (opmerkelijk) verschil is dat de voor laster geldende waarheidsregeling niet van toepassing is bij hoon. Onduidelijk is waarom in het stelsel van de CP het bewijs van de waarheid niet toegelaten is bij hoon. Enerzijds is het denkbaar dat, nu een verschil in waardering van ondeugden altijd mogelijk blijft, een bewijs daarvan vrijwel onmogelijk is.[39] Maar anderzijds kan volgehouden worden dat waar hoon kan bestaan uit het toevoegen van ondeugden die - zoals in de hierboven gegeven uitspraken - een strafbaar feit behelzen, een regeling als die bij laster, denkbaar en verdedigbaar is.

In beide bepalingen is de publiciteit van de uitlating een vereiste. Zowel art. 367 CP als art. 375 CP eisen een openlijke telastelegging. In het algemeen wordt in de rechtspraktijk en literatuur dit vereiste van openbaarheid als een groot nadeel van de strafbare belediging ervaren: de grootste belediging wordt straffeloos, voorzover maar in de beslotenheid gedaan.[40] In de rechtspraktijk van de Code Pénal is hier wel een mouw aangepast: die openbaarheid wordt al aanwezig geacht, indien beledigende uitdrukkingen - hoewel tegen één persoon gericht - door anderen gehoord konden worden.[41] Ontbreekt zelfs deze mate van openbaarheid, dan valt de belediging niet onder de werking van de artt. 367 en 375 CP.[42] Overigens is in de leemte (gedeeltelijk) voorzien door de artt. 376 j° 471 sub 11 CP. Deze worden in de volgende paragraaf besproken.

---

38. Zie ook HR 27-2-1844, W. 479: het aan iemand telasteleggen dat hij de weduwe Stuiter had willen verkrachten en bestelen, is geen bepaald feit in de zin van art. 367 CP. De uitlating behelst slechts "een door de verdachte veronderstelde wil en aan eene begeerte om te verkrachten en te stelen", waarmee een bepaalde eigenschap is bedoeld, aldus de Hoge Raad.

39. Vgl. Hazendonk, o.c., p. 18.

40. Zie bijvoorbeeld de kritiek tijdens de parlementaire behandeling van de huidige titel XVI WvSr: 'kruipende laster' is even strafwaardig als openlijke laster. Zie H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht; 2e dr.*, bew.door J.W. Smidt. Tweede deel. Haarlem, 1891, p. 392; zie ook § 3.

41. Vgl. bijvoorbeeld HR 15-12-1846, W. 785.

42. Vgl. HR 3-11-1857, W. 2002: het zich uitlaten in een vertrouwelijk en voor het publiek onhoorbaar gesprek mist het karakter van openbaarheid, ook al vindt het plaats op de openbare weg.

2.5 "Eenvoudige belediging" en scheldwoorden

Art. 376 CP is als volgt omschreven:

> *"Alle andere smaadwoorden of beleedigende uitdrukkingen waarbij deze dubbele hoedanigheid van zwaarte en openlijkheid geen plaats heeft, zullen slechts aan bloote policystraffen plaats geven".*

Deze bepaling heeft in het geheel der beledigingsbepalingen geen zelfstandige functie. Deze schakelbepaling verwijst - blijkens de tekst[43] - naar art. 471 sub 11 CP:[44]

Met een boete van één tot vijf frank worden gestraft,

> *"die genen, die zonder daartoe uitgetergd te zijn, scheldwoorden tegen iemand geuit zouden mogen hebben, behalven die in artykel 367 tot 378 ingesloten, begrepen zijn."*

In HR 19-7-1852, Nederlandse Regtspraak, nr. XLII, § 42, wordt de 'koppeling' tussen beide bepalingen expliciet aangegeven. Onder scheldwoorden' ex art. 471 CP dient te worden verstaan: "alle injuriën en hoonende uitdrukkingen, mits slechts niet geprovoceerd, en voor zover zij het dubbel karakter van graviteit en publiciteit missen".[45] Anders dan de eerder genoemde bepalingen, is art. 471 sub 11 CP een overtreding.[46] Bovendien kent dit artikel de - bewijsrechtelijke - complicatie dat er geen provocatie van de kant van de beledigde mag zijn geweest.[47] De overtreding stelt, anders dan de artt. 367 en

---

43. Vgl. art. 1 CP: "de overtreding, naar de wetten strafbaar met policystraffen, is eene eenvoudige overtreding".

44. Kann, o.c., p. 64. De jurisprudentie bevat dan ook geen enkele uitspraak waarin art. 376 CP centraal staat. In Frankrijk is art. 376 CP bij Wet van 29-7-1881 afgeschaft. Zie hiervoor *Droit Pénal François, deel 6,* Paris, 1935, p. 37.

45. De verdachte werd in deze zaak overigens veroordeeld tot een boete van Fl. 2,50. De kosten van het geding, waartoe hij - conform art. 207 WvSv (1838) - eveneens was veroordeeld, bedroegen echter Fl. 12,60!

46. Deze overtredingen worden in de periode 1811-1838 afgedaan door de zogeheten vrederechter. Vanaf 1839 buigt de kantonrechter zich over dergelijke overtredingen. Zie hiervoor: H.J.M. van Dapperen, *De vrederechter in Nederland 1811-1838,* Rotterdam, 1991, p. 141. (Diss. Rotterdam). Vgl. HR 18-6-1839, W. 32. Anders dan bij andere overtredingen in de CP, wordt bij art. 471 sub 11 opzet vereist. Vgl. hiertoe Van Deinse, o.c., p. 147. Zie ook HR 10-2-1857, W. 1963; HR 17-10-1873, W. 3653.

47. Zie HR 16-5-1843, W. 482; HR 18-11-1863, W. 2552; Rb Groningen, 8-12-1864, W. 2663. Latere rechtspraak echter ziet de provocatie als een fait d'excuse: HR 10-11-1869, W. 3167; HR 10-5-1870, W. 3220. Dit uittergen kan niet alleen mondeling, maar ook door daden geschieden. Zie bv. HR 26-2-1850, W. 1135: het vermengen van modder met mest en die als 'zuivere' mest verkopen mocht als provocatie in de zin van art. 471 lid 11 CP worden gezien. Niet elke gebeurte-

375 CP, niet de eis van openbaarheid, bijgevolg waarvan de strafwaardigheid van de belediging geringer wordt. Dat de bepaling - ondanks de plaatsing bij de overtredingen - in verband moet worden gebracht met de beledigingsmisdrijven uit de CP, laat bijvoorbeeld HR 9-3-1842, Nederlandsche Regtspraak XII, § 9, zien: de door verdachte gebezigde woorden doen het slachtoffer in zijn eer en goede naam krenken, en dus is art. 471 sub 11 CP terecht toegepast.

Art. 471 sub 11 CP ziet niet alleen op het mondelinge uiten van scheldwoorden, maar evenzeer op schriftelijke. Dit volgt uit HR 1-11-1859, W. 2116. De Friese bierhandelaar De Rouck liet in de Leeuwarder Courant van 1 juli 1859 de volgende advertentie plaatsen: "Antwoord aan Y. van der M., bierknoeijer op het Vliet te Leeuwarden. Bovenbedoelde persoon behoort tot die soort van lieden, waarvan men zegt: 'hun voorhoofd is geharnast met een metalen plaat'. Dezulken zijn onvatbaar voor beleediging, en eergevoel is een woord, hetwelk men in hun woordenboek te vergeefs zoekt. Een korte ondervinding heeft ons zulks duidelijk gemaakt; (...). Wij zullen ons derhalve van verdere wrijving met deze lieden onthouden, want: die met pik [=pek] omgaat wordt er door besmet". De Hoge Raad overweegt hieromtrent dat "al moge het woord 'proférer' taalkundig beteekenen: 'prononcer, faire entendre par le moyen de la voix' en synoniem zijn met het woord 'articulier'", uit het verband met art. 471 sub 11 CP tussen de artt. 375 en 376 CP vloeit voort dat die term niet te eng moet worden opgevat.[48] Logisch is dan ook de uitspraak dat de uitlatingen - voor zover schriftelijk - ex art. 471 sub 11 CP niet per se in tegenwoordigheid van de beledigde behoeven te worden gedaan (HR 15-3-1842, W. 315).[49] Blijkens de tekst van de bepaling moeten *scheld*woorden zijn geuit. Scheldwoorden, aldus vaste rechtspraak, zijn minachtend ten aanzien van de aangesprokene. Zo was de toevoeging van de woorden "smous en smeerlap, als de koning wist hoe jij was, dan zou hij je van het paleis wegjagen.", geuit door een tandmeester in een "Engelsch koffijhuis" in de Hofstad tijdens een biljartspel voor de aangesprokene vernederend, minachtend en dus beledigend, aldus Rb Den Haag, 26-5-1845, W. 707. En het woord "leugenaar", een schaakspeler toegevoegd in het Amsterdamsch koffijhuis is evenzeer beledigend, aldus Rb Amsterdam, 2-9-1846, W. 751. Wordt het bestanddeel 'scheldwoorden' altijd strikt uitgelegd? Een kleine excursie langs de jurisprudentie leert ons dat dit

---

nis die de belediger niet zint kan als provocatie worden beschouwd; het moet gaan om "eene zoodanige daadzaak (...) die geacht kan worden wedervergelding uit te lokken", aldus Kann, o.c., p. 67. De eis van niet-provocatie is overigens uitgesloten bij art. 367 CP: HR 23-5-1843, *Nederlandsche Rechtspraak*, § 8, en bij art. 222 CP: HR 23-1-1849, W. 1022.

48. In zijn dissertatie maakt Kann bezwaar tegen deze ruime uitleg, omdat de betekenis van het woord 'proférer' aldus geweld wordt aangedaan. De auteur wijst bovendien op art. 375 CP, waarin naast genoemd woord, ook 'insérer' wordt gebezigd, dat op schriftelijke belediging ziet (o.c., p. 65-66). In 'lagere' rechtspraak werd wel aangenomen dat slechts *mondelinge* belediging onder art. 471 sub 11 CP viel. Vgl. Provinciaal Geregtshof Noord-Braband, 21-3-1843, W. 379.

49. De eis van tegenwoordigheid geldt evenmin voor de artt. 367 en 375 CP; vgl. HR 31-1-1843, W. 413.

online publication GROM IX (1992)

begrip niet al te letterlijk moet worden gelezen. Het "telasteleggen van een bepaalde ondeugd" (vgl. art. 375) levert overtreding van art. 471 sub 11 CP op, mits dit niet in het openbaar is gedaan. Zo is het toevoegen van een baas aan zijn dienstmeid dat zij "een doorslepen dief is", volgens ons hoogste rechtscollege de "imputatie van eenen diefachtigen aard, en alzoo van eenen bepaalde ondeugd...", derhalve een overtreding van art. 471 sub 11 CP, aldus HR 23-11-1841, W. 296.[50] In HR 10-2-1857, W. 1963, staat centraal de vraag of de toevoeging "..dat diens vrouw een kist [van verdachte] had opengebroken en daaruit geld en een horologie had weggenomen en dit horologie in de lombard gebragt had", een 'scheldwoord' in de zin van art. 471 sub 11 CP was. De kantonrechter van Ridderkerk had geoordeeld dat zulks niet het geval was. In cassatie overweegt de Hoge Raad echter dat niet alleen scheldwoorden onder art. 471 CP vallen, maar evenzeer beledigende uitdrukkingen, die een bepaalde ondeugd behelzen, maar niet in het openbaar zijn gedaan en een zekere ernst missen. En dit is het geval indien de uitlatingen "een aanduiding van een slecht gemoed" behelzen.[51] De Hoge Raad casseert en verwijst naar Rb Dordrecht. Een soortgelijke uitspraak volgt in de zaak van de Bellingwolder dienstmeid Geertruida Addens. Zij had in januari 1845 van haar werkgever, een predikant te Nieuw-Beerta, gezegd dat hij haar beloofd had te zullen huwen, nadat zij "als man en vrouw geleefd hadden". De Winschoter kantonrechter overweegt dat de uitdrukking 'leven als man en vrouw' beledigend in de zin van art. 471 sub 11 CP moet worden beschouwd, "aangezien zij is gebezigd door een persoon uit de lagere standen en dan ook nog gebruikt door een dienstmeid tegen haar broodheer".[52] De kantonrechter bedoelt hiermee te zeggen dat deze telastelegging een bepaalde ondeugd van de dominee behelst.

Samenvattend kan gesteld worden dat het bestanddeel 'scheldwoorden' in art. 471 sub 11 CP niet al te letterlijk moet worden uitgelegd. De betekenis die eraan gegeven wordt, is die van krenkende of minachtende, een bepaalde ondeugd van geringe aard aanduidende, uitlatingen.[53] Het verschil tussen art. 375 (hoon) en art. 471 CP is derhalve niet groot: indien de openbaarheid (en de 'graviteit') ontbreekt, dan valt de honende uitlating onder de werking van art. 471 CP.

---

50. Vgl. ook Kann, o.c., p. 64. Overigens berust de uitspraak in de zaak van de huishoudster op een (feitelijke) misslag: de uitlating van de man jegens zijn dienstbode werd blijkens de weergave van de zaak in het Weekblad van het Recht juist wel in het bijzijn van anderen gedaan!

51. Vgl. ook Provinciaal Geregtshof Zeeland, 26-2-1849, W. 1016.

52. Geciteerd uit J. Kampman, *Te-recht in Winschoten; honderdvijftig jaar rechtspraak in Oost-Groningen*, Scheemda, 1988, pp. 35-36.

53. Een ruimere uitleg wordt ook door de latere rechtspraktijk gevolgd bij art. 137a (oud) WvSr: het zich in "beleedigden vorm" uitlaten over het openbaar gezag. Vgl. HR 8-4-1935, NJ 35, p. 955: De schriftelijke uitlating is geschreven op een wijze en in bewoordingen die deze een krenkende vorm vorm in de zin van art. 137a (oud) WvSr geven. Onder meer werd in de litigieuze uitlating het woord 'corruptie' gebezigd.

2.6 Eer of goede naam

Aangenomen mag worden dat de hierboven beschreven beledigingsbepalingen uit de CP - anders dan Hazendonk meent[54] - de eer of goede naam van de persoon beschermen. Dit valt af te leiden uit de tekst van art. 367 CP, die weliswaar niet het bestanddeel 'eer' bevat, maar die echter wel spreekt van "het blootstellen aan verachting der medeburgeren", hetgeen vertaald kan worden met het krenken of aanranden van iemands eer of goede naam. Art. 375 CP spreekt van beledigende uitdrukkingen door telastelegging van een bepaalde ondeugd. Gezien het nauwe verband tussen deze bepaling en art. 367 CP, mag worden aangenomen dat onder telastelegging van een "aangeduide ondeugd" moet worden verstaan het verspreiden van een slechte eigenschap van iemand, die hem aan de algemene verachting doet blootstellen, waardoor het door art 375 CP beschermde rechtsbelang duidelijk naar voren komt: de 'eer of goede naam'.[55] Bij art. 471 sub 11 CP, waar van minachtende uitlatingen sprake moet zijn, staat evenzeer de bescherming van dit rechtsgoed op de voorgrond.

De vraag is nu of in de Code Pénal de (strafrechtelijke) begrippen 'eer' en 'goede naam' als synomiemen dienen te worden beschouwd, of dat er sprake is van twee, van elkaar te onderscheiden termen. In het stelsel van de beledigingsbepalingen in de CP worden deze twee begrippen als het ware tegenover elkaar gezet. Enerzijds wordt in art. 367 CP iemands goede naam, iemands reputatie ten opzichte van derden, beschermd. Anderzijds staat in art. 471 sub 11 CP centraal de bescherming van het respect, de achting. Niet iedereen geniet als vanzelf een reputatie, terwijl een ieder aanspraak kan maken op respect. Art. 375 CP neemt een 'tussenpositie' in. Zoals eerder in dit opstel is gezegd, is het begrip 'eer' weinig concreet. Een zeker kader waarbinnen die eer zich 'beweegt', is aan de hand van de rechtspraak echter wel aan te geven. Van eeraanranding in de zin van de toenmalige strafwet is sprake, indien de uitlatingen van een minachtend karakter getuigen ten aanzien van het slachtoffer. En dat is - blijkens de rechtspraak - het geval, indien zijn "zedelijk karakter" wordt aangetast.[56] Anders gezegd: indien bepaalde uitlatingen iemand in zijn waardigheid als mens of als volwaardig 'burger' treffen, dan zijn deze minachtend en daarmee strafbaar. Zo bezien heeft 'eer' te maken met de achting, met respect. Het strafrechtelijk eerbegrip kan dan ook worden omschreven als achting of respect, waarop iemand ieder aanspraak kan maken. Het opzettelijk tekort

---

54. Hazendonk, o.c., p. 50.

55. Kann, o.c., p. 60. Bovendien kan worden gewezen op art. 1408 BW (oud). Deze bepaling koppelt laster en hoon direct aan 'eer': "de burgerlijke regtsvordering ter zake van laster, hoon of beleediging strekt tot vergoeding der schade, en tot betering van het nadeel in eer en goeden naam". Uit deze tekst blijkt dat de wetgever zowel in civilibus als in poenalibus hetzelfde rechtsbelang wilde beschermen. Vgl. Asser, o.c., p. 489; C.W. Opzoomer, *Het burgerlijk wetboek verklaard, deel 6*, Amsterdam, 1879, p. 345.

56. HR 10-6-1856, W. 1882; HR 7-10-1856, W. 1897.

online publication GROM IX (1992)

schieten in het betrachten van die achting, van dat respect, is dan de krenking ervan, waarmee de kern van de algemene strafbare belediging is gegeven. Het schenden van iemands goede naam is een bepaalde wijze van minachting. Kern hiervan is dat ten overstaan van derden eens anders reputatie wordt aangerand of iemand in diskrediet wordt gebracht. Anders gezegd: waar het begrip 'eer' als algemeen begrip kan worden beschouwd, is het begrip 'goede naam' een bijzondere vorm daarvan. De verhouding tussen beide termen is die van genus-species.

Alle hier genoemde beledigingsbepalingen uit de Code Pénal beschermen, zoals gezegd, iemands eer en goede naam tegen aanranding. Maar elk afzonderlijk delict legt zijn eigen accent: waar eerst het accent ligt op het aanranden van iemands goede naam, slaat bij het andere delict de weegschaal enigszins door naar de aanranding van iemands eer. Zo lijkt het accent bij art. 367 CP gezien de bewoordingen - en in verband met de overige bestanddelen, waaronder het vereiste van publiciteit - bij het aldaar gehanteerde eerbegrip te liggen op iemands goede naam, oftewel iemands reputatie, die iemand geniet bij anderen. Deze is aangerand, indien bepaalde feiten ten overstaan van derden worden telastegelegd.

Zoals gezegd, neemt art. 375 CP tussen de bepalingen omtrent laster (art. 367) en eenvoudige belediging (art. 471) een tussenpositie in. In deze bepaling ligt het accent enerzijds op de bescherming van de algemene eer. In die zin kan die bepaling worden beschouwd als de genusbepaling van strafbare belediging, als de algemene beledigingsbepaling uit de CP. Maar anderzijds stelt art. 375 CP - evenals art. 367 - het vereiste van publiciteit. Daarmee lijkt ook iemands reputatie bij derden te worden beschermd. Bij art. 471 sub 11 CP ligt het accent wat meer op het algemene begrip: daar wordt de algemene 'eer' oftewel de achting beschermd tegen aanranding. Het gaat bij de overtreding van art. 471 om de door de uitlating getoonde minachting van iemands zedelijke waarde. In HR 9-12-1878, W. 4335, overweegt de Hoge Raad dat voor toepasselijkheid van art. 471 sub 11 CP vereist is, dat in de gebezigde uitdrukking minachting ligt besloten en dat de aangesprokene daardoor in zijn eer kan worden aangerand. Een uitdrukking die "eenig verwijt of aanmerking bevat ten nadeele van de zeedelijkheid of gedrag" van het slachtoffer is nog niet per se een 'scheldwoord' in de zin van genoemde bepaling. Hiermee lijkt ons hoogste rechtscollege te willen zeggen dat iemand ('psychisch') kwetsen niet direct strafbare belediging betekent. I.c. was de door een "gezelschapsjufvrouw" gebezigde uitdrukking tegen een van Duitse afkomst zijnde leraar Duits "leelijke mof" - nu deze in de volkstaal wordt gebezigd als scheldnaam - wel beledigend in de zin van art. 471 CP.

Het ontbreken van een waarheidsregeling bij art. 375 en bij de artt. 376 j° 471 CP impliceert dat de wetgever heeft willen uitdrukken dat minachting onder geen enkele omstandigheid gerechtvaardigd is. Dit impliceert dat iedere burger, ongeacht zijn reputatie, een (bepaalde mate van) achting toekomt. Wat betekent de regeling van het waarheidsbewijs t.a.v. art. 367 CP voor de inhoud van het

online publication GROM IX (1992)

eerbegrip? Indien de (juridische) waarheid ex art. 370 CP wordt geleverd, is, zoals hierboven al is gesteld, het blootstellen aan de verachting en haat van de burgers straffeloos. De waarheid maakt iemands reputatie vogelvrij. Dit betekent - in de visie van de 'CP-wetgever' - dat de 'goede naam' iets is, dat óf iemand kan 'verliezen', óf zelfs geheel 'afwezig' kan zijn. Niet iedereen kan kennelijk aanspraak maken op de achting of respect! Hieruit blijkt dat uitleg van beledigingsbepalingen sterk tijdgebonden is. Maar in de zesde druk van Simons' leerboek van het Nederlandse strafrecht schemert nog iets van deze opvatting door: in zijn visie is aanranding van de goede naam van degene die "door zijn gedrag (..) de goede naam niet bezit, onmogelijk (..) en in zooverre [is] beleediging te zijnen aanzien uitgesloten".[57] Het begrippenpaar 'eer' en 'goede naam' is in die optiek niet synoniem aan elkaar. Dat ze van elkaar kunnen worden onderscheiden is echter wellicht te sterk uitgedrukt. Het is meer een kwestie van een elkaar omvattend begrip: de eer als aanspraak op achting omvat de goede naam, de reputatie. Reputatie-roof is een bijzondere, en gezien de zwaardere strafbedreiging van art. 367 CP, een meer wederrechtelijke vorm van eerroof.

Zoals hierboven gezegd, wordt het minachtend karakter van een uitlating gekoppeld aan het krenken van "zedelijke waarden", d.w.z. het iemand verwijten dat deze niet voldoet aan "algemeen erkende zedelijkheidsnormen".[58] De vraag is of in de rechtspraktijk daaronder ook andere waarden moeten worden begrepen (bijvoorbeeld zoiets als 'beroepswaarde'[59], of slechts die waarden die de individuele persoon als mens 'raken'. Het eerder aangehaalde arrest van het Hof Zuid-Holland, 23-8-1845, W. 630 is wat dit betreft illustratief: een zekere J. van G., een "inlandsche kramer", zei van C. van der M. dat [hij] als scheepsdoctor de patiënten vermoordde, en met zijne verrotte kruiden wel dertig mensen vergiftigd had". Het Hof veroordeelt de kramer wegens 'hoon' (art. 375 CP), daar deze uitlating jegens de arts van minachting getuigde. In zijn dissertatie bekritiseert Kann deze uitspraak. Werd de scheepsarts in zijn eer of goede naam aangerand vanwege zijn zedelijke eigenschappen? Nee, oordeelt Kann: het in art. 375 CP voorkomende bestanddeel 'ondeugd' ziet op "zedelijke gebreken". Daaronder vallen niet die uitlatingen, die de ongeschiktheid van het uitoefenen van een beroep (i.c. dat van scheepsarts) wensen aan te tonen, aldus Kann. Volgens Kann kan 'beroepswaarde' niet onder de (strafrechtelijk relevante) zede-

---

57. D. Simons, *Leerboek van het Nederlandsche strafrecht; 2e deel, 6e dr,* bew. door W.P.J. Pompe. Groningen etc., 1941, p. 57.

58. Vgl. Mulder, o.c., p. 82.; zie ook § 2.3.

59. Ook valt te denken aan stands- of beroepseer; vgl. bijvoorbeeld lid 2 van Regel 3 van de Ereregelen "rakende het aanzien van de stand van advocaten" (1968): "Het overladen zijn met schulden is in strijd met de *eer* van de stand der advocaten". Regel 5 spreekt van de plicht van de advocatuur om tegenover de rechterlijke macht op te komen voor de eer en de prerogatieven van de stand, die overigens op "passende wijze en met de nodige zelfbeheersing" moeten worden verdedigd. Vgl. G.P.M.F. Mols et al., *Tuchtrechtspraak voor advocaten*, Zwolle, 1990, p. 164-165.

lijke waarden vallen.[60] De vraag is overigens of dit onderscheid tussen diverse 'waarden' altijd zo helder te maken is. Van de omstandigheden van het geval zal afhangen of het iemand aanranden in zijn beroepswaarde tevens het aanranden van zijn zedelijke waarde inhoudt en daarmee strafrechtelijk beledigend is. Te denken valt bijvoorbeeld aan de wijze waarop iemands beroepsuitoefening aan de kaak wordt gesteld.

3. Wetboek van Strafrecht, Titel XVI

De twee voorwaarden voor strafbare belediging volgens het huidige WvSr (Titel XVI) zijn niet anders dan die onder het regiem van de Code Pénal: de uitlating moet *objectief* beledigend[61] zijn en er moet sprake zijn van *opzettelijke* belediging.[62] De huidige wetsystematiek is echter wel een andere dan die van de CP. Waar de CP drie beledigingsvormen kent (laster, hoon en eenvoudige belediging), volstaat het WvSr van 1881 met twee (kern)bepalingen: smaad(schrift) en eenvoudige belediging.[63] Het Italiaanse (ontwerp)-strafwetboek uit 1868 inzake belediging heeft bij de totstandkoming van Titel XVI in 1881 als model gediend. Dit wetboek splitste de belediging van individuele personen in smaad (diffamazione), smaadschrift (libello famoso) en voorts alle andere belediging, die niet aan de vereisten van smaad of smaadschrift voldoet: injuria.[64]

3.1 Twee kernbepalingen: smaad en eenvoudige belediging

Met een gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of een geldboete van tienduizend gulden wordt - als schuldig aan smaad - gestraft

> *hij die opzettelijk iemands eer of goede naam aanrandt, door telastlegging van een bepaald feit, met het kennelijke doel om daaraan ruchtbaarheid te geven...*

Het tweede lid van art. 261 luidt:

---

60. Kann, o.c., p. 30.

61. Vgl. HR 21-4-1902, W. 7764.

62. Tijdens de parlementaire behandeling van Titel XVI Sr leverde de kwestie rond de animus iniuriandi boeiende discussie op tussen minister Modderman en de Tweede Kamer; waar de minister 'oogmerk' om te beledigen leek te eisen, gaf de Kamer de voorkeur aan het 'gewone' opzet, in de betekenis van 'wetenschap'; vgl. Smidt II, o.c., p. 394.

63. In 1900 werd in de Novelle-Cort van der Linden voorgesteld om naast smaad en eenvoudige belediging, ook 'grove beleediging' strafbaar te stellen. Dit ontwerp heeft nimmer de status van wet gehaald. Zie ook noot 79.

64. Zie *Notulen Staatscommissie voor de zamenstelling van een Wetboek van Strafregt* (Commissie-De Wal), A.J.A. van Dorst et al., red,), Tilburg, 1976. Bijlage nr 24, p. 187; vgl. MvT op Titel XVI WvSr, Smidt II, o.c., p. 388.

indien dit geschiedt door middel van geschriften of afbeeldingen, verspreid, openlijk tentoongesteld of aangeslagen, of door geschriften waarvan de inhoud openlijk ten gehore wordt gebracht, wordt de dader, als schuldig aan smaadschrift, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of een geldboete van [tienduizend gulden].

De wetgever geeft in de vorm van een kwalificatie-uitsluitingsgrond[65] omstandigheden aan, waaronder smaad(schrift) straffeloos is (art. 261 lid 3):

Noch smaad, noch smaadschrift bestaat voor zover de dader heeft gehandeld tot noodzakelijke verdediging, of te goeder trouw heeft kunnen aannemen dat het te last gelegde waar was en dat het algemeen belang de telastlegging eiste.

De tweede kernbepaling van Titel XVI omschrijft in art. 266 de zogeheten eenvoudige belediging:

Elke opzettelijke belediging die niet het karakter van smaad of smaadschrift draagt, hetzij in het openbaar mondeling of bij geschrift of afbeelding, hetzij iemand, in zijn tegenwoordigheid mondeling of door feitelijkheden, hetzij door een toegezonden of aangeboden geschrift of afbeelding, aangedaan, wordt, als eenvoudige belediging, gestraft met gevangenistraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van de tweede categorie.[66]

---

65. Vgl. Th.W. van Veen, "Het stelsel der excepties" in *Honderd jaar Wetboek van Strafrecht*, Arnhem, 1986, p. 358.

66. De huidige artt. 261 en 266 Sr zijn het resultaat van een wetswijziging inzake de strafbare belediging (Wet van 25-3-1978, S. 155). De wijziging was het gevolg van andere opvattingen over de strafwaardigheid van belediging, naar aanleiding van een aantal concrete zaken in de zestiger jaren inzake belediging van een "bevriend staatshoofd" (vgl. HR 7-11-1967, NJ 68 44). De tekst van het gewijzigde art. 261 wijkt in het eerste lid niet af van de oorspronkelijke wettekst uit 1881. Bij Wet van 19-7-1934 (S. 405) is aan het tweede lid van art. 261 toegevoegd "..of door geschriften waarvan de inhoud openlijk ten gehore wordt gebracht". Het derde lid luidde vóór 1978: "noch smaad, noch smaadschrift bestaat voor zoover de dader klaarblijkelijk heeft gehandeld in het algemeen belang of tot noodzakelijke verdediging". De tekst van het eerste lid van art. 266 onderging geen wijziging ten opzichte van de oorspronkelijke tekst, behalve dan dat bij de wetswijziging van 1934 het mogelijk werd om ook door middel van afbeeldingen iemand strafbaar te beledigen. Het tweede lid van art. 266, waarin gepeperde oordelen over de behartiging van openbare belangen gevrijwaard zijn tegen straf, werd in 1978 toegevoegd. De geldboetes op beide feiten zijn verhoogd van zeshonderd gulden naar tienduizend resp. vijfduizend gulden. Deze - opvallende - verhoging van de geldboete diende als alternatief voor de (korte) vrijheidsstraf. Zie over de wetswijziging o.a. J.J.E. Schutte, Nieuwe regelen betreffende de strafbare belediging. In: *Ars Aequi*, 1978, p. 506; Th.W. van Veen, *Smaad en belediging in het rapport van de Werkgroep art. 117 van het WvSr* in *TvS*, dl. 78, 1969, p. 29.

Een verschil ten opzichte van de Code Pénal is dat in de systematiek van het WvSr de (on-)waarheid van het telastegelegde feit voor smaad niet van belang is[67], maar als strafverzwarende omstandigheid ten opzichte van smaad in art. 262 Sr is geformuleerd:

Hij die het misdrijf van smaad of smaadschrift pleegt, wetende dat het te last gelegde feit in strijd met de waarheid is, wordt, als schuldig aan laster, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van [25.000 gulden].[68]

Vóór de wetswijziging omtrent strafbare belediging in 1978, kende Titel XVI Sr een vrij ingewikkelde waarheidsregeling (artt. 263-265 (oud) Sr). Deze regeling kwam overigens niet dan na veel parlementaire discussie in het WvSr van 1881.[69] In het kort kwam deze regeling op het volgende neer. Het bewijs van de waarheid werd - vormvrij - slechts dan toegelaten, indien de rechter dit nodig achtte ter beoordeling van het beroep op de rechtvaardigingsgrond van art. 261 lid 3 (oud) Sr, aldus art. 263, sub 1° (oud) Sr. Werd dit bewijs geleverd, dan volgde straffeloosheid ten aanzien van laster.[70] Hierin schuilde de overeenkomst met het stelsel van de CP. Een verschil daarmee is echter dat - anders dan in de CP - geen algehele straffeloosheid volgde in het geval van de waarheid van de telastgelegde feiten. Ten aanzien van smaad bleef een veroordeling ook dan mogelijk, aldus HR 31-10-1898, W. 7196.[71] Uit het systeem van de wet volgt dat de waarheidsregeling niet ten aanzien van eenvoudige belediging gold.[72] Hierin schuilt een overeenkomst met de waarheidsregeling in de CP, die (ook) slechts geldt ten aanzien van laster. Bovendien kon het bewijs van de waarheid worden toegelaten, indien jegens een ambtenaar in functie smaad-(schrift) wordt gepleegd (art. 263, sub 2° (oud) Sr. Voor laster, gepleegd tegen

---

67. Hiermee wordt het Franse wettelijk stelsel gevolgd. Dit stelsel houdt in dat *iedere* telastelegging, of deze waar of onwaar is, een inbreuk is op eens anders recht ('la vie privée doit être murée'). Vgl. hiervoor verder R. Feith, "Het lasterproces; aanteekeningen op de artikelen 261-265 Swb" in *TvS*, deel IX, p. 349; voorts: De Roo, o.c., p. 28.

68. Vóór de wetswijziging van 1978 was het niet leveren van het bewijs der waarheid, in het geval zulks toegelaten was, een (te bewijzen) bestanddeel van het delict laster. Bovendien kende het delict slechts een maximum vrijheidsstraf van drie maanden. De toevoeging van een geldboete als straf houdt verband met de in de zeventiger jaren levende gedachte van het terugdringen van de vrijheidsstraf in het algemeen.

69. Zie hierover Smidt II, o.c., p. 398-412.

70. Vgl. HR 24-5-1902, W. 7844; HR 25-1-1909, W. 8809.

71. Ook: HR 22-4-1901, W. 7602; anders: G. Wttewaal, "Artikel 263 2° Strafrecht" in *TvS*, deel 14, p. 112. Hij acht de regeling geschreven voor zowel smaad als laster. Hij heeft de echter de wetsgeschiedenis tegen zich. Na-oorlogse jurisprudentie is wat dit betreft niet anders: vgl. HR 19-6-1962, NJ 62 276; Hof Amsterdam 22-10-1968, NJ 69 446.

72. Vgl. HR 10-4-1911, W. 9182. In HR 27-3-1933, NJ 33, p. 1428, echter werd de uitlating tegen een zekere Klein "Klein, betalen, centjes, centjes, rekening betalen Klein!", beledigend geacht in de zin van art. 266 Sr, juist omdat de daarin vervatte aantijging dat die Klein een wanbetaler zou zijn, in strijd met de waarheid was.

online publication GROM IX (1992)

een ambtenaar in functie kon dan geen veroordeling volgen. Veroordeling wegens smaad of eenvoudige belediging van de ambtenaar bleef echter mogelijk. Art. 264 (oud) Sr bepaalde dat het bewijs van de waarheid niet was toegelaten, indien het telastegelegde feit niet dan na klacht kan worden vervolgd en er geen klacht is ingediend. De waarheidsregeling is bij Wet van 25-3-1978, S. 155, komen te vervallen.[73] Eén onderdeel van de waarheidsregeling is gehandhaafd. Ten aanzien van laster geldt dat indien het slachtoffer krachtens een rechterlijke einduitspraak schuldig is verklaard, veroordeling wegens laster is uitgesloten. Indien echter het slachtoffer is vrijgesproken, dan wordt dat vonnis of arrest "als volkomen bewijs van de onwaarheid van het feit aangemerkt" (art. 265 Sr). Deze regeling geldt - blijkens de wettekst[74] - slechts ten aanzien van strafbare feiten die tegen beter weten in zijn telastegelegd.

Het bestanddeel 'telastelegging van een bepaald feit' is in art. 261 Sr opgenomen om aldus de jurisprudentie over 'bepaalde daden' ex art. 367 CP van toepassing te laten blijven.[75] Zo is bijvoorbeeld het van iemand zeggen dat zij te verleiden *zou zijn* met een zak drop, geen "feit" in de zin van art. 261 Sr.[76] De eis van publiciteit, gesteld in de artt. 367 en 375 CP, wordt in de artt. 261 en 266 Sr niet als voorwaarde voor strafbaarheid gesteld. 'Kruipende laster' wordt door de Commissie van Rapporteurs even strafbaar geacht als openlijke laster (en andere beledigingsvarianten).[77] Voldoende is dat bij smaad er feiten telastegelegd zijn 'met het kennelijke doel van ruchtbaarheid'. Eenvoudige belediging in tegenwoordigheid van alleen het slachtoffer is strafbaar.[78]

De verhouding tussen smaad enerzijds en eenvoudige belediging anderzijds is vergelijkbaar met die tussen de artt. 367/375 en art. 471 sub 11 CP. Het gaat bij art. 266 Sr niet (direct) om beledigingen van geringe aard, maar de bepaling is

---

73. De MvT hieromtrent beroept zich bij de afschaffing van bedoelde bepalingen mede op de tegenstrijdigheid tussen enerzijds de belangen van de door smaad of laster getroffene en anderzijds de accusatoire procesvorm, waarin de verdachte geen lijdend voorwerp van onderzoek is, maar waarin hij een aan het OM gelijkwaardige positie heeft in het strafproces. Tweede Kamer, zitting 197-1971, nr. 11 249, 3, p. 6.

74. Art. 265, lid 1 WvSr: Indien de beledigde aan het te laste gelegde bij rechterlijk gewijsde onherroepelijk is *schuldig* verklaard, is veroordeling wegens laster uitgesloten. Lid 2: Indien hij van het te laste gelegde feit (...) is *vrijgesproken*...

75. Aldus MvT op art. 261 WvSr. Vgl. Smidt II, o.c., p. 390. Zie ook B.E. Asscher en D. Simons, Het nieuwe *Wetboek van Strafrecht vergeleken met den Code Pénal*, 's-Gravenhage, 1886, p. 204; zie bijvoorbeeld Hof Den Bosch 28-10-1909, W. 8975.

76. Aldus HR 24-10-1989, NJ 90 276.

77. Vgl. Smidt II, o.c., p. 392.

78. Dit laatste bracht de mogelijkheid van zoiets moderns als strafbare belediging via de telefoon: het vanuit een Amsterdams koffiehuis telefonisch aan een ander meedelen dat deze "het grootste schorem [is], dat op God's aardbodem rondloopt", is eenvoudige belediging iemand in zijn tegenwoordigheid toegevoegd, aldus Rb Amsterdam 18-12-1913, NJ 14, p. 246.

online publication GROM IX (1992)

van toepassing, indien een of meerdere kenmerken van smaad ontbreken.[79] Dit volgt uit de (boven geciteerde) formulering van art. 266. De kwalificatie "eenvoudig" is aan deze belediging variant toegevoegd om deze te onderscheiden van de term belediging als nomen generis. Anders dan in de Code Pénal[80], stelt het WvSr eenvoudige belediging door feitelijkheden strafbaar. Wat hieronder wordt verstaan, wordt in de MvT op art. 266 Sr duidelijk. De regering denkt hierbij aan gebaren, spugen in iemands gezicht of het naar iemands hoofd werpen van een glas wijn of bier.[81] Tot slot zij vermeld dat de in art. 471 sub 11 CP gestelde eis van niet-provocatie bij de bepaling van art. 266 Sr is komen te vervallen.

3.2 Nodeloos krenkend

Dat de aanranding van de eer of goede naam in de beledigingsdelicten centraal staat, blijkt direct uit het opschrift van Titel XVI ("Belediging") en de beide kernbepalingen zelf. Art. 261 Sr (smaad) verbiedt het aanranden van de eer of goede naam door het telasteleggen van bepaalde feiten, met het kennelijke doel

---

79. De Regering-Cort van der Linden zag hierin een leemte in de wet. Bij Novelle (1900) stelde zij voor om aan art. 266 een art. 266 bis Sr toe te voegen, waarin met een vrijheidsstraf van een maand of geldboete van maximaal *f* 120 werd gestraft het uitschelden of beschimpen, het bespotten en het iemand op oneerbare wijze bejegenen of toespreken. In art. 266 werd de 'grove beleediging' strafbaar gesteld. De MvT op deze Novelle was wat merkwaardig. Door de regering werd nadrukkelijk gesteld dat "niet iedere belediging door de strafwet behoort te worden tegengegaan". Toch werd een behoefte geconstateerd om "eenige lichtere feiten, die toch niet straffeloos kunnen worden geduld", aan te kunnen pakken; vgl. MvT, *Herziening van het Wetboek van Strafrecht, deel I*, p. 139. Wat nu buiten het bereik van de voorgestelde bepaling bleef, was onduidelijk. Slechts milde ironie? Waarschijnlijk dacht de regering hierbij met name aan karikaturen met een politieke strekking. Juist deze vormen van uitlatingen had de wetgever van 1881 opzettelijk buiten het bereik van art. 266 Sr gelaten (vgl. Smidt II, o.c., p.413); zij bleven echter een steen des aanstoots, daar zij - volgens een zekere Xaverius in het Weekblad van het Recht (W. 4392) - het "gezag en den invloed van hooggeplaatste ambtenaren of achtenswaardige personen ondermijnen". Vgl. verder J.H.G. Cohen, *Beleediging door caricaturen*, Zwolle, 1896 (Diss. Amsterdam), p. 122. De Tweede Kamer nam het voorstel uit 1900 overigens niet over; kennelijk wist de rechtspraktijk zich te redden met art. 266 Sr in zijn toenmalige vorm. De aanhouder wint: bij Wet van 19-7-1934 (S. 405) werd aan art. 266 Sr toegevoegd de belediging door "afbeelding".

80. Met uitzondering van de artt. 223 en 224 CP.

81. Smidt II, o.c., p. 413; de rechtspraktijk bleek nog meer in petto te hebben: het pellen van olienootjes en het daarbij spottend lachen naar een kapitein van de infanterie is belediging door feitelijkheden, aldus Rb Assen 16-11-1938, NJ 40 374; een studentikoos (?) voorbeeld geeft Rb Den Haag, 28-4-1959, NJ 59 520: het plaatsen van een student in een schandblok is eveneens een belediging door feitelijkheden. Een klassieke vorm van belediging door een feitelijkheid is het met de gestrekte middelvinger een oordeel geven over het handelen door een politieambtenaar in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening (artt. 266 j°267 Sr). Dit werd reeds door de Romeinen als beledigend beschouwd; vgl. Matthaeus, o.c., p. 108.

van ruchtbaarheid. Aangenomen mag worden dat de term 'belediging' in art. 266 inhoudt de aanranding van de eer of goede naam.[82] De vraag die naar aanleiding van de beledigingsbepalingen van de CP werd gesteld, kan ook hier worden gesteld: in hoeverre zijn de termen 'eer' en 'goede naam' synoniem? Of zijn ze qua inhoud van elkaar te onderscheiden? De MvT geeft een onderscheiden betekenis aan deze begrippen. Eer betekent eergevoel, terwijl goede naam een daarvan afgeleid begrip is: eer in de ogen van anderen.[83] Het accent bij smaad en laster ligt, gezien het publiciteitsvereiste bij deze delicten, meer op de reputatie dan op het algemene eerbegrip, terwijl de nadruk bij art. 266, dat ook ten overstaan van slechts het slachtoffer kan worden begaan, weer doorslaat naar een meer algemene inhoud van het eerbegrip: de achting, het respect of integriteit waar iedereen aanspraak op kan maken. In dat licht is het verdedigbaar om art. 266 Sr als genusdelict te beschouwen, terwijl de artt. 261 en 262 Sr als species van art. 266 kunnen worden bezien.[84] In de beginjaren van deze eeuw geeft de Hoge Raad een onderscheiden betekenis aan beide begrippen.[85] Later echter blijkt de rechtspraktijk de termen 'eer' en 'goede naam' niet in hun onderscheiden betekenis te hanteren. De rechter acht een uitlating zowel in de zin van art. 261 Sr als van art. 266 Sr beledigend, dus de eer of goede naam aangerand, indien deze "nodeloos krenkend" is[86], indien er sprake is van "onnodig grievende" uitlatingen[87] of indien de uitlatingen "denigrerend, insinuerend en grievend" zijn.[88] Ook ten aanzien van de meer recente beledigingsbepalingen in het WvSr, waarbij de opzettelijke belediging van groepen mensen wegens hun ras, geloof, levensovertuiging of seksuele gerichtheid strafbaar wordt gesteld (art. 137c Sr)[89], is het "onnodig grievende" karakter van de uitlating beslissend voor de vraag of deze beledigend is.[90] In een andere uitspraak betrekt de rechter het

---

82. Vgl. Simons, o.c., p. 58. Vgl. ook art. 268 Sr (lasterlijke aanklacht): het opzettelijk tegen een bepaald persoon bij de overheid een valse klacht of aangifte inleveren, waardoor *de eer of goede naam* van die persoon wordt aangerand.

83. Smidt II, o.c., p. 387. Een soortgelijk onderscheid maakt de MvT op de wijziging van de beledigingsbepalingen van Titel V Sr (Tweede Kamer 1969-70, w.o. 9724, nr. 3, p. 5).

84. Vgl. ook Noyon-Langemeijer-Remmelink, *Aantekening 1a op het Wetboek van Strafrecht*. In het Duitse Strafgesetzbuch wordt de beledigingstitel aangevangen met eenvoudige belediging (art. 185). Vervolgens is in art. 186 Üble Nachrede (smaad) geformuleerd, terwijl art. 187 Verleumdung (laster) strafbaar stelt.

85. Zie HR 21-4-1902, W. 7764.

86. Vgl. Rb Utrecht 24-10-1969, NJ 70 404; HR 1-7-1974, NJ 74 505; HR 21-10-1980, NJ 81 69.

87. Vgl. bijvoorbeeld Hof Amsterdam 31-3-1971, NJ 72 148; HR 22-3-1988, DD 88 280.

88. Aldus Rb Dordrecht 23-1-1976, NJ 76 362; zie ook HR 16-6-1953, NJ 53 618.

89. Het bestanddeel 'belediging' wordt in deze bepaling uitgelegd naar dat, gehanteerd in Titel XVI Sr. Dit gold overigens ook voor het oude art. 137c Sr: indien de uitlatingen de eer of goede naam van een groep mensen aanranden, is er sprake van belediging van een bevolkingsgroep (art. 137c (oud) Sr); vgl. HR 19-2-1940, NJ 40 754.

90. Vgl. HR 11-3-1986, NJ 87 462.

(vermeende) algemeen gevoelen over de betekenis van uitlatingen: in HR 14-3-1989, NJ 90 29, wordt door ons hoogste rechtscollege de overweging van het Hof Den Haag in stand gelaten, waarin het beledigend karakter van een uitlating wordt aangenomen op grond van uitdrukkingen die naar "algemeen spraakgebruik" beledigend zijn. Deze uitspraak is wel ver verwijderd van die, waarin een uitlating "beledigend" werd geoordeeld, omdat daardoor het "zedelijk karakter" van het slachtoffer werd aangetast. Onder NJ 90 29 stelt annotator Schalken - conform jurisprudentie ten tijde van de Code Pénal - dat strafbare belediging meer te maken heeft met de "intrinsieke ontkenning van de menselijke waardigheid" dan met veronderstelde algemeenheid. In HR 11-12-1990, NJ 91 313, m.n. A.C. 't Hart, overweegt het Hof Amsterdam dat de omstandigheid dat verdachte met zijn uitlating mogelijk een redelijk belang nastreefde niet het grievende karakter ontnam, alsmede dat de passages voor de strekking van het artikel "allerminst onmisbaar" waren. De Hoge Raad laat deze overweging in stand. Het onderscheid tussen minachting en reputatie, tussen eer en goede naam lijkt vervaagd.[91] De beledigingsvorm hangt, anders gezegd, niet direct meer af van de vraag of iemands reputatie is gekrenkt danwel iemand in zijn respect is aangerand. Zowel bij smaad als bij eenvoudige belediging en de bij die delicten strafverzwarende omstandigheden staat - blijkens de rechtspraak - de vraag naar het "nodeloos krenkende" van een uitlating centraal. Soms echter keert de rechtspraktijk terug naar oude tijden. Zo overwoog in HR 19-11-1988, NJ 89 146, het Hof Den Bosch dat een zeker geschrift de strekking had een slager uit Breda door het telasteleggen van bepaalde feiten "in een ongunstig daglicht te stellen en alzo in diens eer en goede naam aan te randen". De Hoge Raad overwoog dat het Bossche Hof zonder miskenning van "beledigend" ex art. 271 Sr aldus had kunnen oordelen. Dergelijke uitspraken zijn zeldzaam.

Samenvattend kan gesteld worden dat de rechtspraktijk naar aanleiding van de bepalingen uit de CP geneigd was om het beledigend karakter van een uitlating af te leiden uit de (mate van) krenking van iemands reputatie of uit de (mate van) krenking van achting, waarop een ieder aanspraak kan maken. De rechtspraak met betrekking tot de bepalingen uit het WvSr, beoordeelt het al dan niet beledigend karakter naar de mate van onnodig grievend of onnodig krenkend van een uitlating. De termen 'eer' of 'goede naam' verliezen in de rechtspraktijk zo bezien hun onderscheiden betekenis.[92]

---

91. Anders: I.P. Michiels van Kessenich-Hoogendam, "De gegriefde mens in het burgerlijk recht" in *Met eerbiedigende werking; opstellen aangeboden aan Prof. mr. L.J. Hijmans van den Bergh*, Deventer, 1971, p. 172.

92. Het tot geschiedenis geworden zijnde BW kende in art. 1408 (oud) de mogelijkheid tot een actie uit belediging, hetgeen verstaan kan worden als krenking van de eer en goede naam. De uitleg van dit begrip werd gevonden in de strafrechtelijke betekenis ervan; vgl. bijvoorbeeld Rb Rotterdam 29-10-1888, W. 5642. Hierover verder: H.A. Demeersseman, *De autonomie van het materiële strafrecht*, Arnhem, 1985 (Diss. Amsterdam), p. 330. De rechtspraak in civilibus hanteert termen als "onnodig geringschattend" (Rb Amsterdam 26-6-1911, NJ 11, p. 1209); zie bijvoorbeeld Rb Utrecht 3-5-1979, NJ 80 53: "onjuiste en nodeloos grievende perspublicaties".

4. Belediging van gezagsdragers volgens de CP

In de vierde afdeling van hoofdstuk III van de Code Pénal zijn bij de misdrijven tegen de openbare rust, de beledigingsdelicten tegen gezagsdragers geplaatst (artt. 222-227 CP).[93] De titel waaronder deze beledigingen staan geplaatst, luidt "beleedigingen en geweldplegingen tegen de genen die met het openbaar gezag bekleed zijn, en die de openbare magt in handen hebben". Door hun aparte plaatsing in de Code Pénal lijken deze los van de delicten tegen de hierboven besproken individuele belediging te staan. Bovendien bevatten deze bepalingen bestanddelen die de artt. 367 e.v. niet kennen.

4.1 Eer en macht

Art. 222 luidt:

> *"Zoo wanneer een of meer magistraatspersonen van regeeringsbestuur of regtsbewind, in de waarneming van hun bediening, of ter gelegenheid van die waarneming, eenige beleediging in woorden bestaande wordt aangedaan, strekkende om hun eer of kiesheid aan te tasten, zal de gene die hen dusdanig beleedigt, met een gevangenzetting van een maand tot twee jaren gestraft worden.*
> *Indien de beleediging plaats heeft ter rolle of bij de te regtzitting van een hof, vierschaar, of geregt, zal de gevangenzetting van twee tot vijf jaren zijn."*

De strekking van deze bepaling is, zo volgt uit HR 7-10-1846, W. 776, het beschermen van genoemde functionarissen en "[in hen] zoodoende de magt te doen eerbiedigen, waarmee zij bekleed zijn". Zoals de bepaling aangeeft, is derhalve voorwaarde voor strafbaarheid dat de genoemde functionarissen in de uitoefening van hun bediening zijn.[94] Tussen de belediging en de functie(uitoefening) moet derhalve enig verband bestaan. Waar bijvoorbeeld een veldwachter geheel op eigen gezag handelt, zijn de aan hem toegevoegde woorden "gij zijt een smeerlap, en uw burgemeester is een even grote smeerlap als gij", niet beledigend in de zin van deze bepaling, aldus Provinciaal Hof Gelderland, 18-9-1865, W. 2780.[95] Onder de in deze bepaling genoemde gezagsdragers vallen - blijkens de rechtspraktijk - niet slechts leden van de

---

93. Deze bepalingen zijn gerubriceerd onder de delicten tegen de "wederstand, wederhoorigheid en andere pligtsverbrekingen jegens het openbaar gezag".

94. Vgl. HR 7-9-1840, W. 128: verdachte was in feitelijke aanleg vrijgesproken van overtreding van art. 224 CP omdat een "veldwachter slechts bevoegd is om veld-delicten te constateren". De HR achtte de appellant op een processueel punt niet-ontvankelijk en liet de beslissing van de rechtbank in stand.

95. Anders: Asscher/Simons, o.c., p. 209.

Tweede Kamer[96], ministers en burgemeesters, maar ook wethouders[97] en leden van het gemeentebestuur[98]. Ook rechters vinden in deze bepaling bescherming tegen belediging.[99] In dit verband moet gewezen worden op de artt. 306 en 307 uit het Wetboek van Strafvordering van 1838. In deze bepalingen - opgenomen in Titel 12 van dat wetboek[100] - wordt een soort 'snelrechtprocedure' geregeld. Indien "opschudding op de teregtzitting" vergezeld gaat van scheldwoorden of "dadelijkheden", die gronden opleveren tot oplegging van correctionele of politie-straffen, kunnen die straffen direct worden uitgesproken. Volgens De Bosch Kemper in zijn - nog steeds zeer leesbare - aantekeningen op dat wetboek van strafvordering moeten de woorden "scheldwoorden of dadelijkheden" uitgelegd worden als de in de artt. 25 en 26 van het Wetboek van Burgerlijke Regtspleging, die een soortgelijke procedure in civilibus regelen, gebezigde termen "beleedigingen of bedreigingen". Volgens De Bosch Kemper valt onder scheldwoorden alle mondelinge beledigingen en onder de term "dadelijkheden" alle feitelijke beledigingen.[101] Opmerkelijk is dat, anders dan in de civielrechtelijke regeling, in de artt. 305 e.v. WvSv (oud) de kring van 'beledigbaren' niet met name wordt genoemd. Maar verdedigbaar is, dat de in deze bepalingen bedoelde personen zijn rechters, vertegenwoordiger van het OM, verdediger en getuigen.[102] Deze regeling wordt overigens ook teruggevonden in de Anglo-saksische rechtsfiguur 'contempt of court'.

4.2 Gebaarden en dreigementen

Art. 223 CP breidt de strafbaarstelling van art. 222 CP uit:

> *De beleediging door gebaarden of dreigementen jegens een magistraatspersoon, in de waarneming zijner bediening of ter gelegenheid van die waarneming gedaan, zal gestraft worden met van een maand tot zes maanden gevangenzetting....*

---

96. Vgl. HR 7-10-1846, W. 747.

97. HR 13-6-1855, W. 1782: het uitmaken van een wethouder als "gemeente-dief" kwam de veroordeelde op twee maanden huis van correctie te staan.

98. HR 26-2-1856, W. 1847. Zie Kann, o.c., p. 98.

99. Zo werd de man van een verdachte, die ter zake van mishandeling terecht stond, voor overtreding van art. 222 CP veroordeeld tot - in eerste aanleg - één jaar vrijheidsstraf. De man vloog tijdens die zitting "in geweldige drift" van zijn bankje, zette de pet op het hoofd, balde zijn vuist en riep vervolgens: "'t Is onregtvaardig!, ik zeg, 't is onregtvaardig!" Het Provinciale Hof Utrecht zette in hoger beroep de straf om tot slechts drie maanden cel (25-2-1846).

100. "Van de wijze van regtspleging jegens hen, die den eerbied schenden, aan de openbare magt verschuldigd".

101. J. de Bosch Kemper, *Wetboek van Strafvordering naar deszelfs beginselen ontwikkeld, en in verband gebragt met de algemeene regtsgeleerdheid*; derde deel, Amsterdam, 1840, p. 203.

102. De Bosch Kemper, o.c., p. 203. Of de verdachte onder deze rij kan worden geschaard is niet duidelijk.

Art. 224 CP bedreigt met een straf van een geldboete van 16 tot 200 franken
De beleediging met woorden, gebaarden, of dreigementen aan eenig bedienend beampte, of een de gewapende magt in handen hebbend agent, in de waarneming zijner bediening gedaan, zal gestraft worden met een geldboete van zestien tot tweehonderd franken.

De uitbreiding van art. 223 CP ten opzichte van art. 222 CP zit in het beledigen door, wat in het huidige art. 266 Sr wordt genoemd, feitelijkheden (iniuria realis). Anders dan in het huidige art. 266 Sr, zijn in art. 223 CP de feitelijkheden limitatief opgesomd: gebaren of dreigementen.[103] De vraag is overigens of de artt. 223 en 224 CP (voorzover daar van belediging door dreigementen wordt gesproken) echte beledigingsdelicten zijn. De bepalingen zien meer op wat in de huidige artt. 179 en 180 Sr wordt genoemd ambtsdwang resp. wederspannigheid. De benoeming van dergelijke gedragingen als 'belediging' kan vermoedelijk worden begrepen uit de in vroeger strafwetgeving ruimere betekenis van die term. Deze omvatte niet alleen verbale gedragingen, maar evenzeer gedragingen die nu onder 'eenvoudige mishandeling' worden geschaard.[104] Overigens kent de Code Pénal in art. 209 een aparte strafbaarstelling tegen feitelijke wederspanningheid (rebellie). De Hoge Raad heeft in HR 28-1-1864, W. 1693, uitgemaakt dat rebellie en belediging door dreigementen twee afzonderlijke misdrijven zijn. Of de bepalingen van artt. 223 en 224 CP meer dan de eer beschermt, is een vraag, die in de volgende paragraaf aan de orde komt. Zoals blijkt, is de strafwaardigheid van de in art. 223 CP genoemde gedragingen geringer, dan die van belediging ex art. 222 CP.

Hoewel art. 224 CP, anders dan art. 222 CP, niet van de aantasting van de 'eer of kiesheid' rept, is het met betrekking tot belediging "met woorden" - gezien het onderlinge verband tussen de in deze Titel genoemde beledigingsbepalingen - verdedigbaar dat dit vereiste ook voor art. 224 CP geldt.[105] Deze bepaling ziet op bescherming tegen belediging van agenten, deurwaarders, notarissen en procureurs; deze mogen op bescherming van "hun eer of kiesheid" rekenen. Ook jachtopzieners en belastingambtenaren vallen hieronder.[106] Met betrekking tot 'gebaarden of dreigementen' verwijs ik naar wat ik hierover bij

---

103. Zie ook noot 81.

104. Zo wordt bijvoorbeeld in het Ontwerp Lijfstraffelijk Wetboek van 1804 in de artt. 21 en 22 strafbaar gesteld het opzettelijk "zwaare beleedigingen toebrengen" aan broer, zus of echtgenoot, resp. zwangere vrouwen, hoogbejaarden of "weerloze menschen". Art. 20 van die Wet omschrijft belediging als "opzettelijk zwaaren wonden of verminkingen toebrengen". In de Code Pénal is mishandeling geregeld in de artt. 309-311.

105. Kann, o.c., p. 103; Vgl. ook Adolphe en Hélie, o.c., p. 255. Zie ook HR 20-2-1855, W. 1771: de artt. 223 en 224 CP moeten worden beschouwd in verband met art. 222 CP, omdat in "alle die artikelen hetzelfde denkbeeld is uitgedrukt en het bij die verschillende bepalingen strafbaar gestelde het ééne en dezelfde soort beleediging behoort".

106. Vgl. HR 23-3-1841, W. 178; HR 10-10-1843, W. 564; HR 16-12-1863, W. 2564. In deze arresten waren commiezen der belastingen het mikpunt van belediging.

art. 223 CP heb opgemerkt. Wat onder 'gebaarden' kan worden begrepen, maakt HR 24-12-1850, W. 1343, duidelijk. Broodbakker Korrel uit Harmelen viel uit tegen twee commiezen der belastingen, toen deze te zijnen huize een "belastingpeiling" wilden verrichten. Korrel rukte het bewijs van de peiling uit de handen der ambtenaren, waarop één van hen reageerde; "Korrel, gij verhindert ons in de uitoefening onzer functie". De broodbakker riposteerde: "daar heb ik schijt aan, een commies is heel weinig in tel, maar ik zal jelui wel donderen!". Het uit handen rukken van de stukken kon worden gekwalificeerd als belediging door gebaarden, aldus de Hoge Raad. En van belediging door dreigementen is sprake in het geval van de slager die tegen een tweetal belastingcommiezen riep, dat "zij van het varken moesten afblijven, anders zou hij hen de deur uitwerpen" (HR 29-6-1847, W. 867).[107]

Art. 225 CP is een strafverzwarende omstandigheid ten opzichte van de vorige bepaling:

> *De straf zal van zes dagen tot een maand gevangenzetting zijn, ingevalle de beleediging bij het vorig artykel gemeld, tegen een bevelhebber van de gewapende magt geschied is.*

Het begrip 'bevel' moet in dit verband in een ruime betekenis worden opgevat: een ieder die feitelijk bevel uitvoert, valt onder de bescherming van deze bepalingen. Zo is bijvoorbeeld een korporaal die een legerpatrouille aanvoert een 'bevelhebber'[108]; een korporaal der maréchaussée die een onderzoek verricht naar een gepleegd misdrijf, is dat niet.[109]

4.3 Wet van 16 mei 1829, S. 34

De verhouding tussen deze bepalingen en die omtrent laster en hoon wordt nader geregeld in de aanvullende Wet van 16-5-1829 (S. 34): de artt. 367-375 CP zijn ook van toepassing op laster en hoon, gedaan aan openbare autoriteiten (art. 2). Deze wet stelt buiten twijfel dat ingeval van laster of hoon jegens de in de artt. 222 e.v. CP genoemde functionarissen, de qua strafbedreiging zwaardere artt. 376 of 375 CP van toepassing zijn. Alle andere vormen van belediging vallen onder de artt. 222 e.v. CP.[110] Dit blijkt bijvoorbeeld uit HR 20-1-1857, W.

---

107. Zie ook HR 4-11-1851, W. 1361.

108. Vgl. HR 22-6-1874, W. 863.

109. Aldus HR 10-6-1850, W. 1163.

110. Vgl. Kann, o.c., p. 109; zie ook HR 7-10-1846, W. 771. Bij wijze van voorbeeld kan de volgende uitspraak van Provinciaal Geregtshof van Limburg, 23-12-1848, W. 1002, dienen: de uitdrukking van hem die ter gelegenheid dat aan een ander diens aanslagbiljet van de plaatselijke belasting wordt overhandigd, zich aldus uitlaat: "hoe!, gij betaalt maar zeven en ik zes guldens, dat is infaam, dat is schelmachtig van het bestuur, ik zal het volk tegen hetzelve opzetten, zij

1955. In deze - destijds befaamde - zaak stond een artikel in het weekblad Asmodée centraal. Hierin wordt verhaald van de Minister van Koloniën, die werd verweten dat deze zich "zoodanig aan den drank te buiten [zoude] zijn gegaan, dat men hem van een (officieel) diner heeft moeten wegdragen". Anders dan het Provinciale Hof van Noord-Holland - dat er wel een onaangename gedraging in zag, doch niet zodanig dat deze de goede naam van de minister aantastte - overweegt de Hoge Raad dat aan de Minister van Koloniën een feit werd telastegelegd, dat hem aan de algemene verachting deed blootstellen (vgl. art. 367 CP). De Hoge Raad overweegt voorts dat het hierbij onverschillig was dat laster en/of hoon jegens autoriteiten tegen hen persoonlijk was gericht, danwel tegen hen als ambtenaar. De verdachte moet alsnog drie maanden vrijheidsstraf ondergaan.[111] Treffend wordt de verhouding tussen de Wet van 16-5-1929 en de artt. 222 e.v. CP geïllustreerd door het volgende geval. Een aan weduwe Van O. te Steenbergen toebehorend huis werd op bevel van de rechtbank gerechtelijk verkocht. Daarbij had kennelijk de notaris een fout gemaakt. In de Kaaistraat in die plaats riep de weduwe tegen de notaris: "geef mij mijn huis terug, dat je verkocht hebt, daar je geen recht toe had, het heeft nu lang genoeg geduurd!". De weduwe werd vervolgd wegens laster van een ambtenaar in de rechtmatige uitoefening van zijn bediening (art. 367 j° art. 2 van bovengenoemde wet). De Hoge Raad overweegt dat een misslag in de handeling van de notaris ter zake "hoogst ernstig" is, maar dat zulks hem niet doet blootstellen aan strafrechtelijke vervolging. Derhalve leverde de gedraging van de weduwe geen laster op. Nu het de notaris in het openbaar verwijten - niet strijdig met de waarheid! - dat hij een misslag had begaan, levert dat echter wel overtreding van art. 224 CP op. Weduwe Van O. werd veroordeeld tot een boete van acht gulden (HR 26-5-1885, W. 5174).

De verhouding tussen enerzijds de artt. 222 e.v. en anderzijds art. 471 sub 11 CP is niet geregeld. Uit rechtspraak blijkt dat laatstgenoemde bepaling geen toepassing vindt, indien het slachtoffer van de eenvoudige belediging een in de artt. 222 e.v. CP genoemde functionarissen is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit HR 7-12-1885, W. 5284: een metselaar uit Elst voegde een nachtwaker en een veldwachter de woorden toe: "leelijke smakkers [= sukkels], komt hier dondersteenen, ik ben voor jelui niet bang!". De Hoge Raad overwoog, dat waar het uiten van de scheldwoorden strafbaar zijn gesteld in art. 471 sub 11 CP, de

---

meenen dat ik niets te zeggen heb, maar ik heb nog influentie!", is - nu er geen bepaalde ondeugd is telastegelegd, maar een op beledigende wijze beoordeelde daad van bestuur - geen overtreding van art. 375 jo art. 2 wet van 1829, maar overtreding van art. 222 CP. Het Hof overwoog hierbij dat de gemeenteraad is samengesteld uit burgemeester, wethouders en leden van de gemeenteraad, die als magistraatspersonen in de zin van art. 222 CP kunnen worden beschouwd.

111. Vgl. het eerder aangehaalde HR 27-10-1868, W. 3059.

online publication GROM IX (1992)

uitlatingen in deze omstandigheden vallen onder de werking van artt. 222 e.v.[112]

4.4 Meningen en gevoelens

Dat de wetgever oog heeft voor de belangen van de vrijheid van meningsuiting blijkt uit art. 4 van de bovengenoemde aanvullingswet:

> *"de bepalingen van artt. 2 en 3 dezer wet zullen het regt om over de handelingen der openbare magten zijne gedachten te kunnen uiten en die te beoordelen, geenszins kunnen krenken".*

In HR 25-1-1870, W. 3181, overwoog ons hoogste rechtscollege dat "het een ieder [is] geoorloofd de meeningen en beginselen van politieke personen, zoo als andere de leden der Staten-Generaal, en ook die personen (...) te beoordelen, ook dan wanneer [de kritiek] in scherpe bewoordingen zijn uitgedrukt, en zelfs klaarblijkelijk onbillijk is".[113] Hierbij is overigens van belang art. 4 van het Souverein Besluit van 24-1-1814 (S. 17), dat de strekking heeft dat alleen de schrijver van een gedrukt werk als hoofddader strafbaar is. Dit wordt anders als geen schrijver kan worden aangewezen. Dan gaat de strafrechtelijke aansprakelijkheid over op de uitgever.[114] Een beledigend stuk komt derhalve voor rekening van de auteur; is deze niet achterhaalbaar dan is de drukker of eventueel de uitgever vervolgbaar.[115] De aan volksvertegenwoordigers toegekende bevoegdheid om "vrijelijk hunne gevoelens te openbaren" resulteert in een strafrechtelijke immuniteit, mits de uitlating in verband staat met het in behandeling zijnde onderwerp, aldus HR 20-6-1865, W. 2705. Advocaten kunnen in de uitoefening van hun functie in de rechtszaal veel zeggen, maar ook niet alles.

---

112. Indien de beledigde geen functionaris is genoemd in de artt. 222 e.v. CP, dan valt de belediging onder het 'gewone' art. 471 sub 11 CP. Zo waren de woorden, geuit door zekere Jalhey aan een Maastrichtse "klapperman" (nachtwaker) tijdens ontdekking op heterdaad van poging tot diefstal: "smeerlap, gemeene kerel, je bent te slecht om klapperman te zijn!" door de rechtbank Maastricht, 4-11-1846, W. 842, gekwalificeerd als overtreding van art. 471, ook al geschiedde de belediging ter zake van "een klapperman in de rechtmatige waarneming zijner bediening". De man werd tot een boete van Fl. 2,-. veroordeeld. Vgl. ook Provinciaal Hof Drenthe 26-3-1874, W. 3732.

113. Vgl. HR 24-4-1849, W. 1042; HR 25-11-1856, W. 1807.

114. Zie Kann, o.c., p. 76. Thorbecke schijnt deze bepaling een "gewrocht der duisternis" te hebben genoemd. In de periode voorafgaand aan dit Soeverein Besluit waren uitgevers en drukkers 'vogelvrij'; zie hierover uitgebreid A.C. Kruseman, "De Fransche wetten op de Hollandsche drukpers 1806 tot 1814" in *Bijdragen tot de geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, deel 2*, Amsterdam, 1890, p. 221 e.v.

115. Indien echter de publikatie tegen de bedoeling van de auteur in gaat, dan is deze niet strafbaar, aldus HR 18-3-1845, W. 590; In HR 8-5-1849, W. 1045 wordt de opzeteis minder hoog gesteld. Vgl. de artt. 53 en 54 van het huidige WvSr.

Tussen "honende beleedigingen en rondborstige handhaving van het regt"[116] zit wel verschil. Art. 20 van het Reglement van orde en discipline voor de advocaten en procureurs[117] stelt dat indien een advocaat bij pleidooi of anderszins voor de rechter zich

> *"oneerbiedig gedraagt, of zich vergeet in onbetamelijke uitdrukkingen jegens de wet, den regter, of ten aanzien van het openbaar gezag, of zich, met blijkbaar doel van beleediging, onbetamelijk uitlaat jegens partijen of getuigen",*

deze door de president kan worden berispt en op zijn voordracht geschorst kan worden in de uitoefening van zijn beroep.[118]

4.5 Eer of kiesheid

Zoals eerder gesteld, geldt het in art. 222 CP voorkomende bestanddeel de aantasting van de eer of kiesheid ook voor de overige bepalingen omtrent de belediging van gezagsdragers. Veel betekenis moet men waarschijnlijk niet hechten aan dit onderscheid tussen eer en kiesheid, áls er al sprake is van twee te onderscheiden betekenissen. Kiesheid (délicatesse) wordt in de beledigingscontext veelal in verband gebracht met betamelijkheid en zedelijkheid.[119] Voor aantasting van de eer en kiesheid is onvoldoende dat de uitlatingen de gezagsdrager in zijn functie onaangenaam hebben getroffen. Zo geeft bijvoorbeeld in HR 10-10-1843, W. 564, het rechtscollege een (nadere) omschrijving: de door verdachte tegen een veldwachter gebezigde uitlating "ik verdom jou en de burgemeester" is volgens de Hoge Raad niet zodanig minachtend, dat daardoor de eer wordt aangetast van de aangesprokene. De Hoge Raad overweegt "dat bij de artt. 222 en 224 CP niet alle woorden welke minachting, verachting of miskenning van gezag te kennen geven, (...) maar slechts dezulken waarin is vervat een beschimping, smaad of hoon, of nog naauwkeuriger, en naar de eigenaardige betekenis van het door de wetgever gebezigde Fransche woord 'outrage', een verregaande, zeer grove en grievende belediging, en bepaaldelijk een zoodanige welke strekt om des beleedigden eer en kieschheid door enig verwijt, betichting, of telastlegging aan te randen of te kwetsen, en hem daardoor aan de verachting van het publiek bloot te stellen.[120] Het tegen een burgemeester uiten van de woorden: "je ben een aap, je ben zoo laag bij mij als de

---

116. De Bosch Kemper, deel II, o.c., p. 528.

117. Zoals die is gewijzigd bij Koninklijk Besluit van 5-12-1844, S. 61.

118. Vgl. Kann, o.c., p. 71. Art. 377 CP, dat iets soortgelijks bepaald, geldt slechts voor beledigingen tijdens een burgerlijk geding.

119. Vgl. *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 's-Gravenhage, 1942.

120. Soortgelijke beslissingen: HR 22-4-1845, W. 628; HR 28-12-1852, W. 1464.

vloer, ja nog lager" levert grove belediging in de zin van art. 222 CP op, aldus HR 25-9-1866, W. 2841, die ook overwoog dat het voor toepassing van deze bepaling niet vereist is dat een bepaald feit wordt telastegelegd; een gebrek of ondeugd is voldoende.[121]

4.6 Ambtseer?

De vraag is of de in artt. 222 e.v. CP omschreven bepalingen beledigingsdelicten sui generis zijn. Heeft de toenmalige wetgever bedoeld een ander rechtsgoed te beschermen dan die van de artt. 367 e.v CP? De laatstgenoemde bepalingen beschermen de eer en goede naam van individuele personen. Van artt. 222 e.v. CP kan worden gezegd dat zij niet alleen de eer van bijzondere persoon beschermen, maar evenzeer die personen in hun macht.[122] Zo overwoog de Hoge Raad in HR 7-10-1846, W. 771, dat die bepaling de strekking heeft om de daarin genoemde personen te beschermen als openbare personen en hen in hun macht te eerbiedigen.

Houdt een ander beschermd rechtsgoed in dat in artt. 222 e.v. CP een ander eerbegrip dan dat van de artt. 367 e.v. CP wordt gehanteerd? De Duitse rechtsgeleerde Binding onderscheidt de met de functie gegeven waardigheid enerzijds van de individuele waardigheid anderzijds. Volgens Binding steunt laatstgenoemde op zedelijke waarden. En deze verbindt hij slechts aan de individuele persoon; niet aan de 'functionele' waardigheid.[123] Hij trekt hieruit de conclusie dat ambtenaren niet beledigd kunnen worden. De Code Pénal én de rechtspraktijk gaan terecht niet zo ver. Zoals hierboven bleek, beschermt art. 222 CP e.v. de eer en de macht van van beambten in de functie van hun bediening . Maar waar de CP - blijkens de aparte plaatsing van de artt. 222 e.v. - wellicht op een ander eerbegrip duidt, blijkt uit jurisprudentie, dat die eer geschonden is, indien de uitlatingen van minachting tegenover de ambtenaar getuigen. Dit komt overeen met de inhoud van het begrip in art. 471 sub 11 CP. Dit blijkt ook uit HR 22-2-1886, W. 5283: nadat tegen verdachte en zijn broer proces-verbaal was opgemaakt wegens het zich na sluitingstijd ophouden in een herberg, waarbij de gebroeders te kennen hadden gegeven dat zij er waren blijven zitten totdat de politie dat proces-verbaal op zou maken, om "zoo doende nog eens met het onrecht of kantongerecht van het Friese Berlikum in aanraking te komen". De verdachte riep daarbij uit: "daar heb je die valsche munter van Marssum, die kantonrechter, die bandiet met zijn snor, die valsche bliksem", daarbij "doelende op de ambtsverrichting van de kantonrechter". Blijkens de uitlating werd er

---

121. Toepassing van artt. 367 of 375 CP ingevolge de eerder besproken Wet van 16-5-1829 vereist uiteraard wel een telastelegging van een bepaald feit resp. aangeduide ondeugd.

122. Vgl. Chauveau en Hélie, o.c., p. 137; Kann, o.c., p. 100.

123. Vgl. K. Binding, *Grundriss des deutschen Strafrechts, algemeiner Teil, 7e dr.*, Leipzig, 1907, p. 79.

online publication GROM IX (1992)

verband met zijn "zedelijke waarden" gelegd. Er was sprake van minachting van de rechter, derhalve van belediging van die rechter, zo overweegt ons hoogste rechtscollege. Zo bezien is de inhoud van het eerbegrip van de artt. 222 e.v. CP gelijk aan dat van art. 471 sub 11 CP: de achting. Toepassing van de genoemde bepalingen vereist wel minachting in verband met de functie.[124] Gesteld kan dan ook worden dat - anders dan het systeem van de Code Pénal doet vermoeden - de jurisprudentie de bepalingen van artt. 222 e.v. CP niet als op zichzelf staande delicten beschouwt.

Met betrekking tot de in artt. 223 en 224 genoemde belediging door "gebaarden of dreigementen" rijst de vraag of in dat gedeelte van die bepalingen alleen de eer of kiesheid wordt beschermd. Deze vraag is niet eenduidig te beantwoorden. Als de nadruk gelegd wordt op de aanranding van de eer en de macht van de functionaris door gebaren of bedreigingen, dan valt niet moeilijk in te zien dat dan de aanranding van de eer, de minachting van ambtenaren op de voorgrond staat. Maar, zoals in § 4.2 is gezegd, het bedoelde gedeelte van deze delicten uit de CP heeft ook iets van de (huidige) artt. 179 en 180 Sr, ambtsdwang en wederspannigheid. Dit zijn misdrijven tegen het openbaar gezag.[125] In dat geval is het eerbegrip in de artt. 223 en 224 CP ruimer dan in de andere beledigingsdelicten.

4.7 Ambtsbelediging in het WvSr

Het WvSr heeft met betrekking tot de belediging van in functie zijnde ambtenaren gebroken met het systeem van de Code Pénal. In dit wetboek was "ambtsbelediging"[126] een delict sui generis. Bovendien was deze vorm van belediging verspreid over meerdere, ingewikkeld geformuleerde bepalingen. Dit oordeel geldt in het bijzonder de regeling omtrent de verhouding tussen laster en ambtsbelediging. In 1881 is deze beledigingsvariant overgeplaatst naar de titel met de algemene beledigingsbepalingen. De vorm die de wetgever heeft gekozen, is die van strafverzwarende omstandigheid ten opzichte van de artt. 261-266 Sr: het karakter van het misdrijf blijft hetzelfde als de belediging (in zijn diverse varianten) tegen particulieren, hiermee de rechtspraktijk omtrent de artt. 222 e.v. CP volgend. Hoewel de MvT op en de parlementaire behandeling van het ontwerp-1881 hier niets over vermelden, reflecteert de strafverzwaring ongetwijfeld iets van wat Van der Feltz noemt de bescherming van het gezag "en

---

124. Hazendonk (o.c., p. 78) stelt dat de eer dan ook de "ambtseer" omvat.

125. Vgl. J.M. van Bemmelen/Th.W. van Veen, *Het materiële strafrecht, bijzondere delicten*, 8e dr., Alphen aan den Rijn, 1990, p. 64.

126. Aldus Simons, o.c., p. 67.

daarmee één der steunpilaren der maatschappij".[127] Art. 267 Sr luidt, voorzover hier van belang:

De in de voorafgaande artikelen van deze titel bepaalde gevangenisstraffen kunnen met een derde worden verhoogd, indien de belediging wordt aangedaan:
1° het openbaar gezag, een openbaar lichaam of een openbare instelling;
2° een ambtenaar gedurende of ter zake van de rechtmatige uitoefening van zijn bediening;
(...)

Het in sub 1° genoemde werd overigens niet eerder dan in 1934 in het WvSr ingevoerd (art. 137a oud Sr).[128] De reden was, volgens de MvT, dat het verschijnsel van het "in het openbaar op krenkende, kwetsende of smadelijke wijze over het openbaar gezag of over de openbare lichamen of instellingen" spreken of schrijven, stelselmatig toenam.[129] Het ging dan ook om "nadere voorzieningen ter bescherming van de openbare orde". De uitlating moest zich in een beledigende *vorm* hebben voorgedaan: slechts uitdrukkingen die minachting uitdrukken en die niets feitelijks inhouden vielen onder art. 137a (oud). Achtergrond van deze beperking was dat anders de vrijheid van meningsuiting gevaar zou lopen.[130] Deze strafverzwarende omstandigheid ging met de wetswijziging van strafbare belediging in 1978 'over' naar art. 267 Sr.[131] De MvT op de wijziging rechtvaardigde dit met de stelling dat belediging van het openbaar gezag gelijk te stellen was met die van een ambtenaar in functie.[132]

Uit de (betrekkelijk weinige) jurisprudentie omtrent deze bepaling mag worden afgeleid dat een uitlating tegen een ambtenaar in functie beledigend is, wanneer deze "minachting" uitdrukt" (Rb Amsterdam 6-12-1887, W. 5523), "geringschattend" is (HR 26-11-1928, NJ 29, p. 269), indien zij "onnodig krenkend" is (HR 17-11-1924, NJ 25, p. 157) of wanneer de uitlating een "krenkende aard" heeft

---

127. A.A. van der Feltz, *Is wijziging of aanvulling van onze wetgeving (strafrechtelijke en burgerlijke wetgeving) ten aanzien van beleediging gewenscht?* Prae-advies Nederlandsche juristenvereeniging. 's-Gravenhage, 1915, p. 14. Vgl. ook Notulen Staatscommissie, deel III, o.c., p. 359-360.

128. Wet van 19-7-1934, S. 405.

129. MvT, Tweede Kamer 1933-1934, 237, nr. 3, p. 3. Overigens wees A. de Pinto in 1893 al op "leemten in de wet". Hij constateerde een toename van "de woelingen der sociaal-democratie. Vooral in het Noorden des lands [nemen] zij een bedenkelijk karakter aan door het openlijk prediken en niet zelden werkelijk uitlokken van verzet tegen de wet en de overheid" (W. 6308 en W. 6311, redactioneel).

130. Dit besef was geen belemmering om een werkloze tot veertien dagen vrijheidsstraf te veroordelen wegens het uitdelen vam pamfletten met daarin een opmerking over de "'Recht'-bank te Amsterdam, die in dienst staat van onze Klasse-vijand, dus Klasse-justitie..." (HR 2-2-1935, NJ 36 241).

131. Wet van 25-3-1978, S. 155.

132. Tweede Kamer, zitting 1970-1971, nr. 11 249, nr. 3, p. 9.

(HR 13-3-1933, NJ 33, p. 1385). De door de rechtspraktijk gegeven inhoud van het eerbegrip verschilt zo bezien niet veel met die van het eerbegrip van Titel XVI Sr. Met het verschuiven van de tijd, vermindert (althans in de kolommen van de Nederlandse Jurisprudentie) het aantal zaken met betrekking tot belediging van ambtenaren. Zolang echter ambtenaren in de rechtmatige bediening het pad tussen droom en daad van de (nietsvermoedende) burger onverhoeds betreden, blijft het delict actueel.

5. Belediging van staatshoofden volgens de CP

Belediging van het staatshoofd en die van hoofden van bevriende staten zijn aanvankelijk niet in de CP strafbaar gesteld. De strafbaarstelling van belediging van het staatshoofd vindt plaats bij Wet van 1 juni 1830, S. 15[133].

5.1 Boosaardiglijk aanranden

Art. 1 van die wet is als volgt geformuleerd:

> *"Al wie boosaardiglijk en openbaar, op welke wijze dan ook, of door welk middel de waardigheid of het gezag van den Koning, of de regten van het Koninklijk stamhuis zal hebben aangerand, of den persoon des Konings op gelijk wijze zal hebben gesmaad, gehoond of gelasterd..."*

De overtreder wordt bestraft met een vrijheidsstraf van 2 - 5 jaar (art. 1). Art. 2 van die Wet luidt:

> *"Gelijke smaad, hoon en laster aan eenig lid van het koninklijk huis zal gestraft worden met een gevangenisstraf van één tot drie jaaren".*

De bepaling omtrent belediging van het 'eigen' staatshoofd valt uiteen in twee onderdelen. In de eerste plaats wordt de aanranding van de waardigheid of het gezag van de koning strafbaar gesteld. Hiermee wordt bedoeld het krenken der koninklijke onschendbaarheid. Zo overwoog de Hoge Raad in HR 17-6-1846, W. 911, dat "de woorden 'waardigheid des konings' [niet] beteekent het zedelijk karakter van de koning, maar duiden op die eigenschap, welke uitsluitend deel is van Hem, die de Kroon draagt, namelijk zijne onschendbaarheid". Men kan zich overigens afvragen of dit gedeelte van de bepaling een echt "beledigingsdelict" is. Nu dit bestanddeel slaat op de onschendbaarheid van de regerend soeverein - als uitdrukking van de nationale soevereiniteit - ziet dit delict ook op de bescherming van een bepaalde staatsvorm en (dus ook) de nationale soevereini-

---

133. "Wet tot beteugeling van hoon en laster, en andere vergrijpen tegen het openbaar gezag en de algemeene rust"; vgl. Van Maanen, o.c., p. 139.

teit.[134] Daardoor krijgt het ook een "opruiingskarakter". Hierbij kan gewezen kan worden op art. 3 van de Wet van 1-6-1830 (S. 15), waarin strafbaar wordt gesteld het "boosaardiglijk en in het openbaar de verbindende kracht der wetten" aanranden of "tot ongehoorzaamheid" aansporen.[135] In de tweede plaats wordt de persoon van de koning beschermd tegen belediging door smaad, hoon of laster. Wat onder hoon en laster begrepen moet worden, volgt uit de artt. 375 en 367 CP. Met smaad is dit minder duidelijk. Waarschijnlijk kan worden gedacht aan smaad in de betekenis van 'eerroof', en verder aan alle andere vormen van belediging, die niet onder de termen van 367 en 375 vallen.[136] In HR 14-11-1854, W. 1677, overweegt de Hoge Raad dat in art. 1 van genoemde Wet "dat de daarbij bedoelde aanranding en de daarmee gelijkgestelde laster, smaad of hoon worden gestraft, op welke wijze of door welk middel bedreven, en dat daaronder ongetwijfeld is begrepen eene aanranding of beleediging, gepleegd door toedichting van woorden". Deze formulering laat ruimte voor de opvatting dat belediging ex art. 417 sub 11 CP onder de werking van art. 1 van genoemde Wet valt.

Welke gedragingen vielen nu onder de beledigingsvariant de persoon des konings "boosaardiglijk" smaden, honen of lasteren? We moeten vooral hierbij denken aan het uitroepen van leuzen, zoals bijvoorbeeld het in een zuur- of wafelkraam te Groningen uitroepen van de kreet "weg met den koning, leve den Republiek!"(HR 16-2-1841, W. 157). Verdachte werd veroordeeld wegens smaad en hoon van de persoon van de koning.[137] In HR 2-2-1848, W. 1911, wordt de uitlating "...dat hij den koning geene achting toedraagt, als moetende hij, die zich wil doen achten, zich achtenswaardig maken", geen smaad, doch hoon jegens de persoon des konings opleverde.

---

134. Aldus HR 17-6-1846, W. 715; HR 17-3-1847, W. 825; P. Maclaine, "Pleidooi in zake de bekende drukpersvervolging tegen J. l'Ange Huet" in *Themis*, 1886, p. 597. Binding meent dat dergelijke gedragingen geen echte beledigingen vormen. Het gaat volgens hem namelijk niet om de aanranding van de "persönliche Ehre des Fürsten", maar om de "unwandelbare Achtungswürdigkeit, welche dem Staate in der Person des Trägers der Staatsgewalt zukommt und letzterem in seiner Herscherstellung gilt, also von den Tugenden wie Fehlern des Monarchen und grundsätzlich auch von dessen Willen ganz unabhängig steht" (o.c., p. 73-73).

135. Vgl. HR 16-2-1841, W. 157. Overigens bevatte deze bepaling een (overbodige?) strafuitsluitingsgrond ten behoeve van degene die zich in een rechtszaak op de onverbindendheid van een bepaling beriep.

136. Vgl. Kann, o.c., p. 116.

137. Dit soort zaken kwam legio voor. Zie voor een soortgelijke zaak, Provinciaal Geregtshof Zuid-Holland 19-3-1844, W. 479. De verdachte in deze zaak werd overigens ontslagen van rechtsvervolging wegens het feit dat hij "reeds vroeg niet in het volle bezit zijner verstandelijke vermogens [is] en bij toeneming hoogst onnoozel (...) is geweest", aldus de overweging van het Hof.

5.2 De persoon des konings

Met het bestanddeel "de persoon des konings" wordt, zo blijkt uit HR 17-6-1846, W. 911, zowel de koning als staatkundig persoon, als de koning als individueel persoon bedoeld. Het verschil met de in de vorige paragraaf genoemde koninklijke waardigheid of het gezag is zo bezien niet zo groot meer. Zo kon de schrijver van het in de Arnhemsche Courant geplaatste artikel met daarin het volgende: "..dat de jongste Troonrede des Konings onkieschheid, verwatenheid en onbeschoftheid ademt, dat men het laster noemt, eene Troonrede (..) te willen doen doorgaan voor een Staatsstuk, hetwelk achting verdient (..) en wil men die Troonrede zonder stuiptrekkingen of flauwten lezen, men houde de azijnflesch in de eene, de troonrede in de andere hand..." worden veroordeeld wegens art. 1 van genoemde wet: smaad, hoon en laster aangedaan aan de persoon van de koning Willem I. De Arnhemse rechtbank overwoog hierbij dat de geschreven woorden van zodanige aard waren dat "zij verachting moeten doen ontstaan, maar daarenboven de Koning gebreken en ondeugden te verwijten, die hem in het oog der burgeren hatelijk maken" (Rb Arnhem 17-11-1845, W. 656). Het toedichten van knevelpraktijken aan het bestuur valt echter niet onder dit bestanddeel. Zo vernietigde het Provinciaal Geregtshof van Limburg (23-4-1844, W. 500) het vonnis van de Rechtbank Maastricht. Een 33 jarige landmeter uit Heerlen had - kennelijk naar aanleiding van een "buitengewone belastingwet op bezittingen" - in de plaatselijke herberg aan de overige gasten het volgende raadsel opgegeven: "welk onderscheid is er tusschen het Gouvernement en een kleermaker?" Na enig gegis door de stamgasten volgde het antwoord: "een kleermaker kleedt de menschen aan en het Gouvernement kleedt de menschen uit!". Het Hof overwoog dat, anders dan de rechtbank, het Gouvernement niet onder de persoon des konings viel, als bedoeld in art. 1 van de Wet van 1-6-1830 en sprak de man vrij.[138]

Illustratief voor de wijze waarop in die dagen uitlatingen jegens staatshoofden en hun familie juridisch werden beoordeeld, is de zaak rond de schrijver Conrad Busken Huet. Deze had in het Algemeen Dagblad voor Nederlandsch-Indië een stuk doen plaatsen, waarin hij zich kritisch uitlaat over het Nederlandse staatsbestel. De schrijver vraagt zich in het artikel af "wat er van mijn Vaderland [moet] worden?". Hij vervolgt: "Ik wanhoop er aan mijn ideaal: het volk om den Oranjetelg heen tegen de Tweede Kamer agerende, om 't verwezenlijkt te zien. (...) Koning Willem III, zegt Van Houten, '[wordt] achter aan den lijn onwillig medegesleept'. Ja, herhaalt Van Houten, onze geëerbiedigde Koning wordt dus (helaas) beschouwd als een afgeleefd man, aan het lijntje gehouden door den Minister Heemskerk. (...) Die vorst wordt tegenwoordig door de Hollanders gehouden voor hetgeen zij in hun schilderachtige volkstaal, eene in de pijp gebrande nachtkaars noemen. C'est un homme fini, zeggen zij de Franschen na.

138. De Rb Maastricht had de man tot vijf jaar gevangenisstraf veroordeeld (Rb Maastricht, 10-4-1844, W. 489).

online publication GROM IX (1992)

Ook de Koningin ontbeert respect van het volk. Ook van die zijde is dus geen uitkomst te verwachten, want zij heeft geen invloed om het volk om zich heen te vereenigen. Verbeeld U, hoe sommigen zich zelfs over harer Majesteit durven uitlaten: eene Keulsche pottenmeid!". De drukker/uitgever van het dagblad werd vervolgd[139] en veroordeeld wegens aanranding van de waardigheid des konings, smaad, hoon en laster van de persoon des konings én van een lid van het koninklijk huis. Hij moest een vrijheidsstraf van drie maanden ondergaan.[140]

5.3 Vreemde souvereinen

Tot slot zij vermeld dat ten aanzien van belediging van vreemde staatshoofden en dito staten bij Wet van 28 september 1816, S. 51, strafbaar werd gesteld het

> *"vreemde Souvereinen of Vorsten in hun personeel karakter [te] hoonen of beleedigen, de wettigheid van hun geslacht en regering tegenspreken of in twijfel [te] trekken, of hunne daden met hoonende of beleedigende woorden te berispen...".*

Deze beledigingsvariant kon slechts schriftelijk plaatsvinden.[141] De sanctie was vijfhonderd gulden boete of zes maanden vrijheidsstraf. Uit de bestanddelen het "in twijfel trekken van de wettigheid van hun geslacht" en het "tegenspreken of betwijfelen van hun regering" blijkt dat - naast de eer van het vreemde staatshoofd - ook een ander rechtsgoed wordt beschermd. In deze bepaling staat evenzeer centraal de bescherming van goede betrekkingen tussen staten. Blijkbaar achtte de wetgever de (mogelijke) bedreiging van slechte betrekkingen tussen

---

139. Op grond van het Soeverein Besluit van 24-1-1814 (S. 17). Busken Huet was al overleden toen de vervolging een aanvang nam.

140. Zie hierover *Themis*, 1886, p. 589 e.v. Bij nadere beschouwing van de hier geciteerde passages lijkt een veroordeling niet direct voor de hand te liggen, omdat de rechter de passages uit zijn context lijkt te hebben gelicht en deze puur op zichzelf te hebben beoordeeld. In de huidige rechtspraktijk is de context waarin een uitlating staat (mede) bepalend voor het al dan niet ontbreken van het beledigend karakter ervan; vgl. HR 11-12-1990, NJ 91 313. Overigens bracht dit soort zaken het adrenalinegehalte van veel juristen tot ongekende hoogte. In twee afleveringen van het *Weekblad van het Recht* (W. 793 en W. 820) werd een enorme scheldkanonade over maar liefst vier pagina's afgedrukt tegen de volgens schrijver ongewenste inperking van de vrijheid van meningsuiting door de bepalingen omtrent laster en hoon. De voornaamste grief van de anonymus is dat deze delictsomschrijvingen te onbestemd en te rekbaar zijn en daardoor nietszeggend. "Ze laten alles over aan [de] geest [van de rechter], zijne luimen of grillen. Het willekeurig en despotiek verbod, om aan den grooten der aarde de waarheid te zeggen, want dat is het onmiskenbaar gevolg van deze dwaze fictie, die voor leugen houdt alles, waarvan de waarheid niet bewezen wordt door (..) vonnissen. Welk een juridische ketterij!... [Deze wetgeving is] zoo rampzalig en ongelukkig, zoo onregtskundig en domperachtig...". Op kloeke wijze besluit de auteur zijn betoog: "waartoe zijn wij gekomen...de onnatuurlijke moeder, die moedwillig de vrucht harer eigen ingewanden vernietigt en vertrapt, dat zijn wij..."

141. Vgl. Asscher/Simons, o.c., p. 45.

staten onderling door dergelijke uitlatingen groot; in concreto schijnt dit artikel zelden toegepast te zijn.[142]

5.4 Belediging van staatshoofden in het WvSr

In het WvSr van 1881 zijn de beledigingen van het eigen en vreemde staatshoofd evenmin bij de algemene beledigingsbepalingen geplaatst. Ze zijn te vinden in Titel II (Misdrijven tegen de koninklijke waardigheid) en Titel III (Misdrijven tegen hoofden en vertegenwoordigers van bevriende staten). Art. 111 Sr luidt:

Opzettelijke belediging van de Koning wordt bestraft met gevangenisstarf van ten hoogste vijf jaar of een geldboete van [honderdduizend gulden].

Art. 112 Sr stelt belediging van de echtgenoot van de koning, vermoedelijke opvolger en diens echtgenoot of van de regent strafbaar. Art. 113 Sr is de verspreidingsvariant van deze bepalingen.

Art. 118, eerste lid Sr luidt als volgt:

Opzettelijke belediging van het hoofd of een lid van de regering van een bevriende staat, in de uitoefening van zijn ambt in Nederland verblijvende, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar of geldboete van [vijfentwintigduizend gulden].

Ten opzichte van de vergelijkbare bepaling als besproken in § 5.2, is art. 118 Sr uitgebreid met belediging van leden van regeringen.[143] Bovendien worden in het tweede lid vertegenwoordigers van bevriende staten "in diens hoedanigheid" beschermd tegen belediging. Voor strafbaarheid ten aanzien van de in het eerste lid genoemde personen is vereist dat zij in functie in Nederland verblijven. Dit bestanddeel is sinds de wetswijziging inzake strafbare belediging van vreemde staatshoofden opgenomen.[144]

Volgens de MvT op deze bepalingen moet het begrip 'belediging' verklaard worden uit Titel XVI.[145] Hiermee wordt bedoeld dat alle in Titel XVI genoemde vormen van strafbare belediging - smaad(schrift), laster en eenvoudige belediging - onder de in de Titels II en III genoemde term vallen. De plaatsing

---

142. Kann, o.c., p. 78; In het Weekblad van het Recht en in het rechtspraakoverzicht van Schooneveld heb ik geen enkele uitspraak hieromtrent gevonden.

143. Het bestanddeel 'hoofd' in art. 118 Sr moet gelezen worden als 'staatshoofd'; dat kan uiteraard een regeringshoofd zijn, maar het hoeft niet.

144. Wet van 25-3-1978, S. 155. Het wil overigens niet zeggen dat het beledigen van vreemde staatshoofden en leden van vreemde en bevriende regeringen geheel straffeloos is. Eén van de strafverzwarende omstandigheden in het eerder genoemde art. 267 Sr is belediging van genoemde personen (art. 267 sub 3°). Evenwel is een klacht vervolgingsvoorwaarde (art. 269 Sr).

145. Aldus MvT, Smidt II, o.c., p. 38. Vgl. ook Bijz. Raad van Cass. 12-8-1946, NJ 46 654.

van deze beledigingsvarianten in afzonderlijke titels verraadt dat niet alleen de eer of goede naam van genoemde personen centraal staat, maar evenzeer de koninklijke waardigheid en - in het geval van de bepaling uit Titel III - de belangen van de staat worden beschermd.[146] De eer of de goede naam van het eigen staatshoofd en die van bevriende staten waren - zo blijkt uit de jurisprudentie- aangerand, indien de uitlatingen een "denigrerend karakter" hadden. Zo was het luidkeels zingen door een boerenknecht in het Groningse Noordhorn "ik heb mijn schoenen laten lappen om de koning dood te trappen!" denigrerend voor het staatshoofd en derhalve beledigend en goed voor acht dagen cachot (Hof Leeuwarden, 17-1-1889, W. 5665). Een kruideniersknecht uit Opperdoes beledigde in 1895 de in een rijtuig passerende regentes Emma met haar dochter door hen met een klein fluitje uit te fluiten. De Amsterdamse rechtbank overwoog, dat "iemand uitfluiten eene handeling [is], waardoor men zijn geringschatting te kennen geeft" (Rb Amsterdam 2-6-1895, W. 6855). Ten aanzien van art. 118 Sr is het niet anders. De uitlatingen zijn beledigend, indien deze een "krenkend karakter" hebben (HR 7-11-1967, NJ 68 44) of een "nodeloos krenkend karakter" hebben (HR 5-11-1968, NJ 69 78).[147] Na 1973 hebben zich er nauwelijks gevallen van overtreding van de artt. 111 e.v. en 118 Sr voorgedaan: het is stil geworden rondom deze bepalingen, althans de justitiële statistieken zwijgen erover. Anders dan ten tijde van de Code Pénal en van het begin van het WvSr lijkt de strafwaardigheid van dergelijke uitlatingen gering.

6. Slotbeschouwing

De regeling van de strafbare belediging is in de Code Pénal op het eerste gezicht tamelijk onoverzichtelijk. De relevante delictsomschrijvingen zijn niet alleen ingewikkeld geformuleerd, ook wordt de regeling door de vele aanvullingen op de CP gekarakteriseerd door een bonte verscheidenheid aan aanvullende bepalingen, waarvan een aantal met een sterk ad-hoc karakter. De strafbedreigingen zijn soms nodeloos ingewikkeld geformuleerd. Een voorbeeld hiervan zijn de diverse sanctiemodaliteiten in art. 367 j° 371 CP. Ook is de in de CP gehanteerde terminologie niet altijd even duidelijk en evenmin consequent. Waar bijvoorbeeld in art. 367 CP wordt gesproken van het blootstellen aan de verachting en haat der burgers, blijkt uit de rechtspraktijk dat het gaat om de aanranding van de eer of goede naam. Art. 222 CP - belediging van gezagsdragers - spreekt van beledigen, een term die in de bepaling wordt gerelateerd aan de aantasting van de eer of kiesheid.

---

146. Vgl. de MvT op art. 117 (oud) Sr, Smidt II, o.c., p. 50.

147. Voor een kleurrijk overzicht van dergelijke overtredingen in de laatste decennia, zie: *Wat niet mocht; een overzicht van censuur, ernstige gevallen en minder ernstige gevallen van vrijheidsbeknotting in Nederland (1962-1981)*, W. Hazeu (red.). Amsterdam, 1982.

Het eerstgenoemde delict in de titel met de algemene beledigingsbepalingen in de CP is laster. Het delict hoon en de 'eenvoudige belediging' zijn afgeleiden van laster. De belediging van gezagsdragers zijn in de CP geformuleerd als delicten sui generis. Maar laster en hoon jegens gezagsdragers vallen onder de algemene beledigingsbepalingen. Ook de bepalingen omtrent belediging van het eigen en vreemde staatshoofd zijn op zichzelf staande bepalingen.

Hoewel uit de tekst van de bepalingen zulks niet naar voren komt, blijkt uit de rechtspraktijk dat bij alle bepalingen de bescherming van iemands eer of goede naam op de voorgrond staat. Dit doet de vraag rijzen of beide termen synoniem zijn, danwel van elkaar te onderscheiden zijn. Het antwoord is, dat eer of goede naam twee begrippen van één familie zijn: bij alle beledigingsvarianten wordt de eer of goede naam beschermt, maar per afzonderlijk delict kan het accent anders liggen. Ligt bij art. 367 CP (laster) de nadruk meer op (aanranding van) iemands goede naam, iemands reputatie, in de artt. 376 j° 471 sub 11 ligt het accent van het eerbegrip meer op de achting, het respect waarop iedereen aansprak kan maken. Bij art. 375 CP ligt de nadruk - afhankelijk van de omstandigheden van het geval - in het ene geval op iemands reputatie en dan weer op de schending van het respect. In deze laatste, meer algemene zin wordt ook het eerbegrip van artt. 222 e.v. gelezen, evenals dat van de bepalingen omtrent belediging van het staatshoofd. Het is in elk geval geen kwestie van óf-óf; meer is het zo dat de achting de reputatie omvat. Anders gezegd: de reputatieroof is een bijzondere vorm van eerroof.

In het Wetboek van Strafrecht van 1881 is de strafbare belediging overzichtelijker en zijn de afzonderlijke delicten eenvoudiger geformuleerd. Titel XVI WvSr vangt - vergelijkbaar met het systeem van de CP - aan met smaad, terwijl laster als strafverzwarende omstandigheid is geformuleerd. Eenvoudige belediging is - ook weer vergelijkbaar met de CP - als afgeleide van smaad geformuleerd. In het Wetboek van Strafrecht is belediging van gezagsdragers als strafverzwarende omstandigheid geformuleerd in art. 267 Sr. Dit geldt niet voor belediging van het staatshoofd; deze beledigingsvorm is in artt. 111 e.v. Sr als zelfstandige bepaling geformuleerd. Het aldaar gehanteerde bestanddeel 'belediging' ziet wel op die term uit Titel XVI WvSr. Het verband met de beledigingsdelicten is daardoor duidelijk. Waar bij de Code Pénal uit de rechtspraktijk volgde dat bij de beledigingsbepalingen het ging om de aanranding van de eer of goede naam, is dit het kernbestanddeel van de beledigingsbepalingen uit het Wetboek van Strafrecht. Maar, in navolging van de praktijk omtrent de CP, kan ook ten aanzien van het WvSr worden volgehouden dat het wettelijk begrippenpaar 'eer of goede naam' twee loten aan één stam zijn: het accent wordt - afhankelijk van de delictsomschrijving - gelegd op iemands reputatie (vgl. artt. 261 en 262), dan weer op achting of respect (art. 266). Zo bezien zijn smaad en laster te beschouwen als species van het genus eenvoudige belediging. Uit de rechtspraak blijkt echter dat het gehanteerde criterium ten aanzien van het beledigende karakter van een uitlating niet zozeer of iemand in zijn reputatie danwel in zijn respect is aangerand, maar of een uitlating "nodeloos grievend"

online publication GROM IX (1992)

of nodeloos kwetsend" is. Dit criterium wordt gehanteerd bij zowel smaad als eenvoudige belediging, de twee grondvormen van de beledigingsbepalingen van Titel XVI. Ook bij de beledigingsbepalingen van de Titels II, III en V WvSr doet dit criterium in de rechtspraktijk opgeld.

In de inleiding van dit artikel is opgemerkt dat het delict belediging in al zijn varianten een tamelijk vaag delict is. Immers: wat is nu precies strafbaar gesteld? Hierboven is gebleken dat dat de krenking van de eer of goede naam is. Wat nu precies eer of goede naam is, is sterk tijd- en plaatsgebonden. Dit blijkt wel uit de hier besproken jurisprudentie. Bepaalde uitlatingen werden in de vorige eeuw als beledigend en derhalve strafbaar beschouwd, waar heden ten dage geen haan meer naar zou kraaien. Om dan maar te constateren dat belediging - aanranding van de eer of goede naam - een verouderd delict is, is wat overdreven. In de loop der tijden hebben zich steeds nieuwe vormen van belediging voorgedaan. Te denken valt aan de in het huidige art. 137c Sr strafbaar gestelde belediging van een groep mensen wegens hun ras, godsdienst, levensovertuiging of seksuele gerichtheid. De strafwaardigheid daarvan wordt - anders dan in de vorige eeuw, toen de individuele belediging meer in de aandacht stond - tegenwoordig onderkend. Met andere woorden: de strafrechtelijke aandacht voor belediging neemt niet af, maar zij verschuift ten aanzien van de 'beledigbaren'.

Dit alles in overweging nemende, ligt voor de uitleg van het kernbestanddeel van de diverse beledigingsbepalingen in het huidige WvSr, een beroep op de (rechts)geschiedenis minder voor de hand dan bij delicten als bijvoorbeeld openlijke geweldpleging. Daarvoor is, zoals gezegd, belediging een (te) cultuurgebonden delict. De negentiende eeuwse rechtspraak geeft echter wel kaders aan, die naar mijn mening voor de huidige bepalingen evenzeer bruikbaar zijn.

F. JANSSENS GRONINGEN

online publication GROM IX (1992)